

คุณบิดามารดา สุดพรรณนามหาศาล

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ระลึก

งาน

จัดพิมพ์-เพิ่มเติม ๒๖ ก.ค. - ๒๕.ค. ๒๕๖๖

คุณบิดามารดา สดุดพระรณนามหาศาล

๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-8417-50-6

พิมพ์ครั้งแรก — ๕ มกราคม ๒๕๓๗

๓,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๑๙๙ (จัดปรับ-เพิ่มเติม) — ๒๕.....

.....เล่ม

-

(ตัวเลข “พิมพ์ครั้งที่ ๑๙๙” นี้ เป็นอย่างต่ำ โดยนับตามหลักฐานเท่าที่พบ –
ยังอยู่ระหว่างรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ตัวเลขจริง)

พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

ท่านผู้ประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่

วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระทึก อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

<http://www.watnyanaves.net>

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

สารบัญ

อนุโมทนา	(๑)
คุณบิดามารดา สดุดพระรณนามหาศาล	๑
คุณบิดามารดานั้น สดุดพระรณนามหาศาล	๑
รักของพ่อแม่ เป็นรักแท้ที่ยั่งยืน.....	๖
ทุกคนต้องเป็นพรหม เพื่ออภิบาลสังคมให้ยั่งยืน	๑๒
“รัก” ต้องมี “รู้” มาเข้าคู่ให้สมดุล	๑๘
เมตตากรรณาก็มี มุทิตาก็มา	
พออุเบกขาบรรจบ ก็ครบสี่พักตร์พระพรหม	๒๓
สังคมทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว	
ขาดบูรณาการกันไปทั่ว การพัฒนาจึงเสียดุล	๒๗
เลี้ยงลูกดี เท่ากับทำหน้าที่ต่อสังคมทั้งหมด	๓๐
เจริญแต่วัตถุ ธรรมเจริญไม่ทัน ความเสื่อมจะตามมาเร็วพลัน ..	๓๓
มองให้ถูก พระไม่ดี หรือคนร้ายมาทำลายศาสนา	๓๕
ดูให้ดี ปัญหาอยู่ที่คนร้าย หรืออยู่ที่ตัวเรา	๓๗
ถ้าธรรมไปบุลย์นำหน้า อามิสไปบุลย์ก็พาสู่สันติสุข	๓๙
ทดแทนไม่สิ้น คือพระคุณพ่อแม่	
จะตอบแทนให้แน่ ต้องเลี้ยงทั้งกายและใจของท่าน	๔๒

คุณบิดามารดา

สุดพรรณนามหาศาล*

คุณบิดามารดานั้น สุดพรรณนามหาศาล

พ่อแม่มีอุปการคุณแก่เรามากมาย ในทางพระศาสนาท่านบรรยายไว้นานัปการ แม้กวีทั้งหลายก็ได้เขียนบรรยายกันไว้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ปรากฏเป็นคำกลอนและคำประพันธ์ต่างๆ ที่บรรยายถึงคุณของบิดามารดา เพื่อให้ลูกได้รู้ตระหนักมองเห็นความสำคัญ และแสดงความกตัญญูทวดเวที่ต่อท่าน

เมื่อว่าโดยย่อ ตามหลักพระศาสนา พ่อแม่ทำหน้าที่สำคัญ คือ

- ท่านห้ามปรามเราไม่ให้ทำความชั่วซ้ำเสียหาย ป้องกันเราไม่ให้ตกไปในทางที่ต่ำทรมามีอันตราย
- ท่านสั่งสอนแนะนำเราให้ตั้งอยู่ในความดี ชักนำเราให้มุ่งไปในทางที่จะพบความสุขความเจริญ
- ท่านให้เราได้เล่าเรียนศิลปวิทยา มีความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพการงานเพื่อตั้งตัวให้เป็นหลักฐานต่อไป
- ถึงเวลาถึงวัยที่จะมีครอบครัว ท่านก็เป็นธุระเอาใจใส่จัดแจงช่วยเหลือ โดยรับที่จะทำด้วยความเต็มใจ

* ธรรมกถาในงานทำบุญ ๑๐๐ วัน คุณพ่อคุณแม่ แซ่ตั้ง บิดาของคุณปาริฉัตร วัฒนอมศักดิ์ ที่บ้านจันทบุรี วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๓๕ (ในการพิมพ์ครั้งแรก หนังสือมีชื่อว่า "จากสุขของครอบครัวในบ้าน สู่ความเกษมสถานทั่วสังคม" ในการพิมพ์ครั้งต่อๆ มา ได้ยกชื่อหัวข้อย่อ คือ "คุณบิดามารดา สุดพรรณนามหาศาล" ขึ้นเป็นชื่อธรรมกถา และเป็นชื่อเรื่องของหนังสือ)

๕. ทรัพย์สินสมบัติของท่าน ก็เป็นของลูกนั่นเอง ซึ่งท่านจะมอบให้ในเวลาอันสมควรเป็นระยะๆ ไป จนครั้งสุดท้ายที่เรียกว่ามรดก

ทั้งหมดนี้ เป็นที่รู้จักกันตามหลักการของพระศาสนา แต่ที่จริงนั้นท่านเพียงวางไว้ให้เป็นหัวข้อหรือรายการปฏิบัติที่สำคัญๆ เท่านั้น การปฏิบัติปลีกย่อย ยังมีอีกมากมาย

รวมความก็คือ พ่อแม่ท่านทำทุกอย่างเพื่อลูกด้วยความรัก ว่าโดยคุณธรรม ก็คือ การกระทำที่ออกมาจาก พรหมวิหาร ๔ ประการนั่นเอง คือ

๑. ใจของพ่อแม่ท่านประกอบด้วยความรักความปรารถนาดี เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตและงอกงามมีความสุข คือ มีเมตตา

๒. ประกอบด้วย กรุณา มีความสงสาร คอยช่วยเหลือให้พ้นจากความยุ่งยากเดือดร้อน ช่วยแก้ไขปัญหา และปลดเปลื้องทุกข์

๓. มี มุทิตา คอยส่งเสริม ให้กำลังใจ และพลอยยินดีเมื่อลูกประสบความสำเร็จ ประสบความสำเร็จ หรือทำความดีงามถูกต้อง

๔. มี อุเบกขา ในเวลาที่สมควร เช่น เมื่อลูกจะต้องรับผิดชอบตัวเอง หรือควรรู้จักฝึกหัดทำอะไรด้วยตนเอง ท่านก็จะดูแล ให้ออกสั่แก่ลูกที่จะพัฒนาตัวเอง คือไม่ใช่จะทำให้ไปหมดทุกอย่าง จนกระทั่งลูกทำอะไรไม่เป็น อันนี้เรียกว่า วางอุเบกขา

นี่คือหลัก พรหมวิหาร ๔ เราจักกันว่า พ่อแม่ท่านเป็นตัวอย่างของคนที่มีพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ

ในเรื่องนี้ มีข้อสังเกตว่า เมื่อพูดถึงผู้ใหญ่ เราเน้นกันมากในพรหมวิหารข้อที่ ๑ ว่าผู้ใหญ่จะต้องมีเมตตา แล้วก็มักจะตามด้วยข้อ ๒ คือกรุณา ว่ามีเมตตากรุณา และบุคคลผู้มีเมตตากรุณา ที่แสดงออกอย่างชัดเจน ก็คือ พ่อแม่ของเรานี้แหละ

ข้อสังเกตสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ พ่อแม่ในเมืองไทยเรานี้ แสดงเมตตา กรุณา และมุทิตา ได้ง่าย หรือพร้อมที่จะแสดงพรหมวิหาร ๓ ข้อแรกนี้ได้ตลอดเวลา แต่มักวางอุเบกขาไม่เป็น หรือแม้แต่ไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดต่อข้ออุเบกขา ทำให้ลูกเติบโตอย่างไม่สมบูรณ์ เช่น ไม่รู้จักโต ทำอะไรไม่เป็น และไม่รู้จักรับผิดชอบ

พรหมวิหารข้อสุดท้ายนี้ จะปฏิบัติได้ถูกต้อง ต้องใช้ปัญญา จึงต้องศึกษาให้ดี ตอนแรกจะพูดเป็นแนวไว้ก่อน

พ่อแม่มี เมตตา ในยามปกติ เมื่อลูกเจริญเติบโตอยู่ดีตามทีควรจะเป็น (เขาปกติ)

พ่อแม่มี กรุณา ยามลูกมีทุกข์ เช่น เจ็บป่วย หรือมีเรื่องลำบากเดือดร้อน (เขาตกต่ำ)

พ่อแม่มี มุทิตา ยามเมื่อลูกทำอะไรได้ดีมีสุข หรือประสบความสำเร็จ เช่น สอบได้ที่ดี ๆ สอบเข้างานได้ หรือได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง (เขาขึ้นสูง)

แต่ในบางกรณี พ่อแม่ไม่อาจใช้เมตตา กรุณา หรือมุทิตา เพราะจะทำให้เกิดความเสียหาย เช่น อาจจะเสียหายแก่ชีวิตของลูกเอง หรือเสียธรรม ในกรณีอย่างนั้น จะต้องรู้จักวาง อุเบกขา โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ คือ

พ่อแม่มี *อุเบกขา* เมื่อจะฝึกหัดให้ลูกรู้จักรับผิดชอบตนเอง จะได้ทำอะไรๆ เป็น และพึ่งตนเองได้ เท่ากับเปิดโอกาสให้ลูกพัฒนา เช่น ให้เดินเอง ทำการบ้านเอง โดยพ่อแม่วางที่เฉยๆ ปล่อยให้เขาทำ แต่พร้อมที่จะช่วยเมื่อถึงเวลา หรือเป็นที่ปรึกษาให้

พ่อแม่มี *อุเบกขา* เมื่อลูกสมควรต้องรับผิดชอบการกระทำของเขา เช่น ลูกทำความผิด ลูกทะเลาะกัน พ่อแม่ *อุเบกขา* คือวางตัวเป็นกลาง เพื่อให้มีการพิจารณา วินิจฉัย และให้เขาปฏิบัติ หรือได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม ให้ได้เรียนรู้จักความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม ความถูกต้อง

พ่อแม่มี *อุเบกขา* เมื่อลูกรับผิดชอบตนเองได้ เช่น เรียนจบแล้ว มีการทำงานเป็นหลักฐาน ออกเรือนมีครอบครัวของตัวเอง พ่อแม่ รู้จักวางตัวเฉยๆ โดยพร้อมที่จะให้คำปรึกษาและช่วยเหลือ แต่ไม่เข้าไปก้าวกายแทรกแซงในชีวิตส่วนตัวของครอบครัวของเขา

คุณซ้อ *อุเบกขา* นี้ ควรถือเป็นสำคัญ มันเป็นตัวดุล ถ้าคุณพ่อคุณแม่เอาแต่เมตตา-กรุณา-มุทิตา ได้แต่ *เลี้ยง* ได้แต่ทำให้ ตามใจลูก จนเกินพอดี อาจมีผลเสียก็ได้ ท่านจึงให้มี *อุเบกขา* ที่เฉย-*ดู* มาดุลไว้ โดยรู้จักวางใจเป็นกลางดูความเจริญพัฒนาของลูกให้ชัดตรงเต็มตา

อุเบกขา นั้นให้โอกาสแก่ปัญญา โดยมีใจสงบนิ่งพินิจมองเห็น การพัฒนาของลูกว่าขาดหรือเกินอะไร ที่จะได้จัดปรับให้เต็มพอดี กับทั้งมองไปข้างหน้าเห็นว่าลูกเหมาะสมควรที่จะตั้งมกังกกล้าทางไหนอย่างไร ก็จะได้เป็นที่ปรึกษาดูแลให้เขาฝึกให้เขาทำให้พร้อมที่จะเป็นจะไปในทางนั้นได้เป็นอย่างดี

จากคุณธรรมในใจที่มีเมตตา กรุณา มุทิตา *อุเบกขา* พ่อแม่ก็ แสดงออกมามีภายนอก ด้วยการลงมือทำ คือปฏิบัติต่อลูกโดยทำการ *เลี้ยงดู* ฝึกหัดอบรมสั่งสอน และทำหน้าที่ต่างๆ อย่างที่กล่าวมานั้น

การปฏิบัติทั้งหมดนี้ เรียกว่าการสงเคราะห์ ซึ่งสรุปได้ตามหลัก สังกหัตถุ เป็น ๔ อย่าง คือ

๑. พ่อแม่มีแต่การให้แก่ลูก ที่เรียกว่า ทาน

๒. พ่อแม่พูดจาด้วยน้ำใจปรารถนาดี และอบรมสั่งสอนให้คำแนะนำ ชี้แจงบอกเล่าสิ่งที่เป็นประโยชน์ เรียกว่า ปิยวาจา

๓. พ่อแม่ลงมือลงแรง เอาเรี่ยวแรงของท่านทำโน่นทำนี่ให้ โดยเฉพาะเมื่อลูกยังเล็กอยู่ทำอะไรเองไม่ได้ พ่อแม่ก็ทำให้ ตั้งแต่ คุ้มเรา จูงเรา ป้อนข้าว อาบน้ำ แต่งตัวให้ ฯลฯ ในการเลี้ยงดู ท่านต้องลงมือปฏิบัติโดยใช้เรี่ยวแรงของท่านทำประโยชน์ให้แก่เรา ทั้งนี้ การเอาแรงกายแรงใจแรงปัญญาเข้าช่วยนี้ เรียกว่า *ฮัตถจริยา*

๔. พ่อแม่อยู่กับลูก ร่วมสุขร่วมทุกข์กับลูก ทำตัวเข้ากับลูกได้ ปฏิบัติต่อลูกทุกคนอย่างเสมอภาค เสมอต้นเสมอปลายกับลูก ไม่ถือเนื้อถือตัว อย่างลูกสมัยปัจจุบันนี้ บางทีเล่นศึรชะพ่อแม่ข้ามไปข้ามมา ท่านก็ไม่ถือสา แต่คนอื่นมาทำอย่างนั้นไม่ได้ พ่อแม่จะโกรธเอา ชื่อนี้เรียกว่า *สมานัตตตา*

อันนี้เป็นหลักปฏิบัติที่เรียกว่า สังกหัตถุ ๔ ประการ ซึ่งพ่อแม่มีต่อลูกเป็นประจำ แต่ทั้งหมดนั้น โดยสรุปแล้ว ก็รวมเป็นการสงเคราะห์ ๒ ประเภท คือ

๑. *อามิสสงเคราะห์* สงเคราะห์ด้วยอามิส คือวัตถุสิ่งของ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ชื่อนี้ชัดเจนอยู่แล้ว

๒. *ธรรมสงเคราะห์* สงเคราะห์ด้วยธรรม คือการแนะนำสั่งสอน ให้รู้จักชั่วดี บาปบุญ เหตุผล ให้เจริญด้วยคุณธรรมความดี มีสติปัญญา พัฒนียงขึ้นไป

ที่ว่านี้ รวมทั้งการแสดงเมตตากรุณาที่ท่านปฏิบัติต่อลูกอยู่ตลอดเวลา มีความรักความเอาใจใส่ มีความอดทนต่อลูก ลูกจะทำอะไรเป็นเหตุให้พ่อแม่ต้องวุ่นวายยุ่งยาก ท่านก็อดทน เป็นต้น

จากการสงเคราะห์ของพ่อแม่นี้แหละ ลูกก็จะเอาไปเป็นแบบอย่างในการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

สิ่งที่ควรย้ำไว้ก็คือ การสงเคราะห์นั้น ประการสำคัญอยู่ที่ต้องให้ครบทั้งสองอย่าง คือ อย่ามีเพียงอามิสสงเคราะห์ ซึ่งเป็นการสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของอย่างเดียว ต้องมีธรรมสงเคราะห์ด้วย จึงจะมีความเจริญพัฒนาที่สมบูรณ์

รักของพ่อแม่ เป็นรักแท้ที่ยั่งยืน*

ได้บอกแล้วว่า ที่พ่อแม่ทำทุกอย่างเพื่อลูกนั้น ก็ด้วยความรัก เราจึงควรรู้จักความรักของพ่อแม่ให้ดีสักหน่อย

ความรัก ถ้าแยกตามหลักพระพุทธศาสนา ก็แบ่งง่ายๆ ก่อนว่า มี ๒ แบบ

ความรักแบบที่ ๑ คือ ความชอบใจในบุคคลหรือสิ่งที่จะเอามาบำรุงบำเรอความสุขของเรา ชอบใจคนนั้น เพราะว่าเขาจะมาสสนองความต้องการช่วยบำรุงบำเรอ ทำให้เรามีความสุขได้ อะไรที่จะทำให้เรามีความสุข เราก็ชอบใจ เราก็ต้องการเอาต้องการได้มัน นี่คือ ความรักแบบที่หนึ่ง ซึ่งมีมากทีเดียว

ความรักแบบที่ ๒ คือ ความต้องการให้คนอื่นมีความสุข หรือความปรารถนาให้คนอื่นมีความสุข ความรักของพ่อแม่เป็นแบบที่ ๒ นี้ คือ อยากให้ลูกมีความสุข

* เรื่องความรัก ๒ แบบต่อไปนี้ ตัดตอนจาก จาริกบุญ-จาริกธรรม หน้า ๙๕-๙๙ และ ความรัก: จากวาเลนไทน์ สู่อุบัติเป็นไทย หน้า ๑๐-๑๓

ความรัก ๒ อย่างนี้ แทบจะตรงข้ามกันเลย

แบบที่ ๑ อยากได้เขามาบำเรอความสุขของเรา (จะหาความสุขจากเขา หรือเอาเขามาทำให้เราเป็นสุข)

แต่แบบที่ ๒ อยากให้เขาเป็นสุข (จะให้ความสุขแก่เขา หรือทำให้เขาเป็นสุข)

ความรักมี ๒ แบบอย่างนี้ ซึ่งเห็นได้ในชีวิตประจำวัน

ความรักที่หนุ่มสาวพูดถึงกันมาก ก็คือ ความรักแบบที่ว่า ชอบใจอยากได้เขามาสนองความต้องการของตน ทำให้ตัวมีความสุข

แต่ในครอบครัวจะมีความรักอีกแบบหนึ่งให้เห็น คือ ความรักระหว่างพ่อแม่กับลูก โดยเฉพาะความรักของพ่อแม่ต่อลูก คือ ความรักอยากให้ลูกเป็นสุข

ฉะนั้น ตอนแรกจะต้องแยกแยะระหว่างความรัก ๒ แบบนี้เสียก่อน

ความรักใคร่ชอบใจอยากได้คนอื่นมาบำเรอความสุขของเรา นี้ เรียกว่า *ราคะ*

ส่วนความรักที่อยากให้คนอื่นเป็นสุข เรียกว่า *เมตตา*

อะไรจะตามมา จากความรักทั้ง ๒ แบบนี้ ความรัก ๒ แบบนี้มีลักษณะต่างกัน และมีผลต่างกันด้วย

ถ้ามีความรักแบบที่ ๑ ก็ต้องการได้ ต้องการเอาเพื่อตนเอง เมื่อทุกคนต่างคนต่างอยากได้ ความรักประเภทนี้ ก็จะนำมาซึ่งปัญหา คือ การเบียดเบียนแย่งชิงซึ่งกันและกัน พร้อมด้วยความเห็นแก่ตัว

ส่วนความรักแบบที่ ๒ อยากให้ผู้อื่นเป็นสุข เมื่ออยากให้ผู้อื่นเป็นสุข ก็จะพยายามทำให้เขาเป็นสุข

เหมือนพ่อแม่รักลูก ก็พยายามทำให้ลูกเป็นสุข และเมื่อทำให้ลูกเป็นสุขได้ ตัวเองจึงจะเป็นสุข

ความรักของพ่อแม่ คืออยากทำให้ลูกเป็นสุข และมีความสุขเมื่อเห็นลูกเป็นสุข

เมื่ออยากเห็นลูกมีความสุข พ่อแม่ก็หาทางทำทุกอย่างให้ลูกมีความสุข วิธีสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ลูกมีความสุข ก็คือการให้แก๊ลูก เพราะฉะนั้น พ่อแม่ก็มีความสุขในการให้แก๊ลูก เพราะการให้นั่นเป็นการทำให้ลูกมีความสุข

ตามปกติ การให้คือการสละ หรือการยอมเสียไป ซึ่งอาจจะทำให้ฝืนใจ และเป็นความทุกข์ แต่พ่อแม่มีความรักแบบที่สอง คือเมตตาขึ้นมา ก็ให้ด้วยความสุข

เพราะฉะนั้น ความรักคือเมตตา จึงมาสร้างความเปลี่ยนแปลงใหม่ ทำให้การให้กลายเป็นความสุข

ความรักแบบที่หนึ่ง เป็นความต้องการที่จะหาความสุขให้ตนเอง พอเขามีความทุกข์ลำบากเดือดร้อน หรืออยู่ในภาวะที่ไม่สามารถสนองความต้องการของเราได้ เราก็เบื่อหน่าย รังเกียจ

แต่ความรักแบบที่สองต้องการให้เขามีความสุข พอเขามีความทุกข์เดือดร้อน เราก็สงสารอยากจะช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ ให้เขาพ้นจากความลำบากเดือดร้อนนั้น

ความรักประเภทที่หนึ่งนั้น ต้องได้จึงจะเป็นสุข ซึ่งเป็นกระแสกิเลสของปุถุชนทั่วไป

มนุษย์อยู่ในโลกนี้ เมื่อยังเป็นปุถุชนก็ต้องการได้ต้องการเอา เมื่อได้เมื่อเอาแล้ว ก็มีความสุข แต่ถ้าต้องให้ต้องเสีย ก็เป็นทุกข์

วิถีของปุถุชนนี้ จะทำให้ไม่สามารถพัฒนาในเรื่องของคุณธรรม เพราะว่า ถ้าการให้เป็นทุกข์เสียแล้ว คุณธรรมก็มาไม่ได้ มนุษย์จะต้องเบียดเบียนกัน แก้ปัญหาสังคมไม่ได้

แต่ถ้าเมื่อไรเราสามารถมีความสุขจากการให้ เมื่อไรการให้กลายเป็นความสุข เมื่อนั้นปัญหาสังคมจะถูกลดน้อยลงไป หรือแก้ไขได้ทันที เพราะมนุษย์จะเกื้อกูลกัน

ความรักแบบที่สอง ทำให้คนมีความสุขจากการให้ จึงเป็นความรักที่สร้างสรรค์และแก้ปัญหา

เมื่อมนุษย์มีความสุขจากการให้ จะเป็นความสุขแบบสองฝ่ายสุขด้วยกัน คือ เราผู้ให้ ก็สุข เมื่อเห็นเขามีความสุข ส่วนผู้ได้รับ ก็มีสุขจากการได้รับอยู่แล้ว สองฝ่ายสุขด้วยกัน จึงเป็นความสุขแบบประสาน

ความสุขแบบนี้ดีแก่ชีวิตของตนเองด้วย คือ ตนเองก็มีทางได้ความสุขเพิ่มขึ้น แล้วก็ดีต่อสังคม เพราะเป็นการเกื้อกูลกัน ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์มีความสุข ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี

ความรักของพ่อแม่ เป็นความรักแบบที่อยากเห็นลูกมีความสุข แล้วก็พยายามทำอะไรๆ ให้ลูกมีความสุข เมื่อเห็นลูกมีความสุข พ่อแม่ก็มีความสุขด้วย ดังนั้น พ่อแม่จึงมีความสุขในการที่ได้ให้แก่ลูก

ในขณะที่คนทั่วไปต้องได้ จึงจะมีความสุข แต่พ่อแม่ให้แก่ลูก ก็มีความสุข แม้ตัวเองจะต้องทุกข์เดือดร้อน พ่อแม่ก็ยอม

บางที่ตัวเองต้องลำบากเดือดร้อน แต่พอเห็นลูกมีความสุข ก็มีความสุข

ในทางตรงข้าม ถ้าเห็นลูกไม่สบาย มีทุกข์ พ่อแม่ก็สงสาร ไม่รังเกียจ ไม่เบื่อหน่าย แล้วยังทนทุกข์ทนลำบากเพื่อลูกได้ด้วย

รักของพ่อแม่นี้เป็นรักแท้ที่ยั่งยืน ลูกจะขึ้นสูง ลงต่ำ ดีร้าย พ่อแม่ก็รัก ตัดลูกไม่ขาด ลูกจะไปไหนห่างไกล ยาวนานเท่าใด จะเกิดเหตุการณ์ผันแปรอย่างไร แม้แต่จะถูกคนทั่วโลกรังเกียจ ไม่มีใครเอาด้วยแล้ว พ่อแม่ผู้ให้กำเนิด ก็ยังเป็นอ้อมอกสุดท้ายที่จะโอบกอดลูกไว้

นี่แหละที่ว่า เป็นการแยกความหมายของความรักเป็น ๒ แบบ พ่อแม่มีความรักแบบที่ ๒ ซึ่งเป็นรักแท้

คนทั่วไป เริ่มต้นก็มีความรักแบบแรก คืออยากได้เขามาทำให้ตัวเรามีความสุข

แต่คนควรจะพัฒนาจากรักแบบที่หนึ่งไปสู่ความรักแบบที่สอง คือ ให้ความรักแบบที่สองเกิดขึ้นมาเพื่อช่วยสร้างคุณภาพในเรื่องความรัก

เช่น ระหว่างหนุ่มสาว ถ้ามีความรักแบบที่หนึ่งอย่างเดียวจะไม่ยั่งยืน ไม่ช้าไม่นานก็ต้องเกิดปัญหาแน่นอน เพราะว่าการรักแบบที่หนึ่งนั้น ต้องการที่จะเอาเขามาเป็นเครื่องบำรุงบำเรอตัวเองเท่านั้น ถ้าเมื่อไรตนไม่สนใจปรารถนา เมื่อนั้นก็จะเกิดโทษะ มีความชิงชัง หรือไม่ก็เบื่อหน่าย แล้วปัญหาก็คือเกิดขึ้น

ฉะนั้น คนเราอาจจะเริ่มต้นด้วยความรักแบบที่หนึ่งได้ ตามเรื่องของปุถุชน แต่จะต้องรีบพัฒนาความรักแบบที่สองให้เกิดขึ้น

พออยู่เป็นคู่ครองกันแล้ว ถ้ามีความรักแบบที่สองเข้ามาหนุน ก็จะทำให้อยู่กันได้อย่างยั่งยืน ความรักแบบที่สองจะเป็นเครื่องผูกพันสำคัญที่ช่วยให้ชีวิตครองเรือนมีความมั่นคง

ดังนั้น ปุถุชนนี้ อย่างน้อยก็ให้มีความรัก ๒ แบบ มาเป็นคุณภาพกันก็ยังดี ขอให้ได้แค่นี้ก็พอ

ในกรณีของสามีภรรยา ถ้ามีความรักแบบแรกที่จะเอาแต่ใจฝ่ายตัวเอง ก็คือ ตัวเองต้องการเขามาเพื่อบำเรอความสุขของตน ถ้าอย่างนี้ก็ต่อใจตัวเอง ไม่ซ้าก็ต้องเกิดปัญหาการทะเลาะวิวาท หรือเบื่อหน่าย แล้วก็อยู่กันไม่ได้ ไม่ยั่งยืน

แต่ถ้ามีความรักแบบที่สอง คือ อยากให้เขาเป็นสุข เราก็จะมีน้ำใจ พยายามทำให้เขาเป็นสุข

ถ้ามีความรักแบบที่สองอยู่ ความรักก็จะยั่งยืนแน่นอน เพราะต่างฝ่ายต่างก็คิดว่า ทำอย่างไรจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งมีความสุข

สามีก็คิดว่า ทำอย่างไรจะให้ภรรยามีความสุข ภรรยาก็คิดแต่จะ ทำอย่างไรให้สามีมีความสุข คิดกันอย่างนี้ ก็คือมีน้ำใจ และมีแต่จะเกื้อกูลกัน ทำให้ครอบครัวอยู่ยั่งยืน ชีวิตก็มีความสุขได้จริง

ที่พูดมานี้ก็เพื่อให้เห็นว่า เราจะต้องพัฒนาคนในเรื่องความรัก ให้รู้จักความรักทั้ง ๒ อย่าง อย่างน้อยก็ให้มีคุณภาพในเรื่องความรัก ๒ ข้อนี้ แล้วพัฒนายิ่งขึ้นไป จนกระทั่งให้คนเราอยู่กันด้วยความรักประเภทที่สอง

ลักษณะของความรัก มีอยู่อย่างหนึ่ง คือมันนำความสุขมาให้ ความรักแบบที่หนึ่งก็ทำให้เกิดความสุข เมื่อได้สนองความต้องการที่ตัวจะได้

ส่วนความรักประเภทที่สอง ก็ทำให้เกิดความสุข เมื่อได้สนองความต้องการที่จะให้เขามีความสุข

ฉะนั้น คนที่ทำจิตใจให้มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ได้หมด ก็จะมีความสุขได้มากเหลือเกิน คือเวลาเห็นเพื่อนมนุษย์มีความสุข หรือเราทำให้เขามีความสุขได้ ตัวเราเองก็มีความสุขด้วย คนประเภทนี้ ก็เลยมีโอกาสที่จะมีความสุขมากยิ่งขึ้น

คนที่พัฒนามาถึงระดับนี้ ก็เช่นพระโสดาบัน คือ พระโสดาบันนั้นไม่มีมัจฉริยะ ไม่มีความตระหนี่ ไม่มีความหวงแหน มีความพร้อมที่จะให้ เพราะฉะนั้น คุณธรรมคือเมตตาที่เจริญมากขึ้นด้วย และท่านก็มีความสุขยิ่งขึ้นมากมาย จนกระทั่งเป็นพระอรหันต์ก็มีแต่สุข ไม่มีทุกข์เหลืออยู่เลย

ความรักของพ่อแม่ ถึงแม้จะจำกัดอยู่กับลูกก็จริงอยู่ แต่ก็ไม่ใช่เป็นการหวงแหนอย่างความรักแบบที่หนึ่ง คือพ่อแม่รักลูก ความหวงนั้นจะมีแต่ในแง่ที่อยากให้ลูกมีความสุข ไม่ยอมให้ใครมาทำให้ลูกทุกข์ แต่ไม่ได้หวงแหนที่ว่าต้องการครอบครองเอาไว้เป็นของตัวเอง เพื่อบำเรอความสุขของตัวเอง ไม่มีความหึง คือไม่ได้หวง ผัสสะไว้เพื่อตัว และไม่ได้หวงใจ แต่ตรงกันข้าม ถ้าลูกมีคู่ครองที่ดี มีความสุข พ่อแม่ก็พลอยมีความสุขไปด้วย

ทุกคนต้องเป็นพรหม เพื่ออภิบาลสังคมให้ยั่งยืน*

พระคุณของพ่อแม่มากมายหลายอย่างที่พูดมานี้ รวมแล้วก็มาจากพรหมวิหาร ๔ นั้นเอง

เนื่องจากพรหมวิหาร ๔ นี้ มีความสำคัญมาก ไม่เฉพาะพ่อแม่จะมีต่อลูกเท่านั้น แต่จะต้องขยายออกไปให้ทุกคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ หรือเพื่อนร่วมโลกทั่วทุกตัวคน เพราะฉะนั้นจึงขอถือโอกาสอธิบายให้ละเอียดกว่าที่พูดไว้ข้างต้นนั้นอีกหน่อย

* คำอธิบายพรหมวิหาร ๔ ต่อไปนี้ ตัดตอนจาก *ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ* หน้า ๓๘-๔๙ และ *เพื่อชุมชนแห่งการศึกษา และบรรยากศแห่งวิชาการ* หน้า ๘๗-๙๗ (อาจดูเทียบเคียงใน *จาริกบุญ-จาริกธรรม* หน้า ๙๕-๑๑๑, *เรื่องที่คุณไทยควรเข้าใจให้ถูก* หน้า ๔๔-๖๑, *รักษาใจยามรักษาคนไข้* หน้า ๓๕-๔๙, *ธรรมะกับการทำงาน* หน้า ๘๔-๙๙)

เราทุกคนอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง
สามีภรรยา ในครอบครัวเป็นต้นไป ในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์
นั้นมีหลักธรรมประจำใจอยู่หมวดหนึ่ง สำหรับเป็นหลักในการที่จะ
วางใจหรือมีท่าทีแห่งจิตใจต่อผู้คนรอบด้าน

ธรรมชุดนี้ ที่จริงก็เป็นหลักธรรมง่ายๆ แต่บางที่เราก็มักใช้ไม่
เป็น นี่ก็คือ พรหมวิหาร ๔ ที่พูดไว้แล้วข้างต้นนั่นเอง ได้แก่ เมตตา
กรุณา มุทิตา อุเบกขา

บางที่ที่เราดำเนินชีวิตกันมาจนบัดนี้ เราก็มักเข้าใจและใช้
ธรรมชุดนี้ได้ไม่สมบูรณ์

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมประจำใจของพรหม พรหมนั้น
ศาสนาพราหมณ์เขาถือว่า เป็นผู้สร้างโลก เป็นเทพเจ้าผู้ดูแล
บันดาลสิ่งทั้งหลาย เป็นผู้สร้างสรรค์และอภิบาลโลก

แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า เราไม่ต้องไปรอให้พระพรหมมา
สร้างโลก อภิบาลโลก เราทุกคนควรผู้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์อภิบาล
โลกด้วยกันทุกคน เพราะฉะนั้น จึงมาทำตัวให้เป็นพรหมกันเถิด

แล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสแสดงพรหมวิหารไว้ให้เราทุกคน
ปฏิบัติ เพื่อให้เราทุกคนเป็นพระพรหม คือเป็นผู้สร้างสรรค์และ
อภิบาลสังคม ดังนั้นเราจะเป็นพระพรหมโดยสมบูรณ์ ก็ต้องมี
ธรรมทั้ง ๔ ข้อ คือมี

๑. เมตตา รัก ปราบปรามดี อยากรู้ให้เขามีความสุข
๒. กรุณา สงสาร อยากรู้ช่วยเหลือให้เขาพ้นจากทุกข์
๓. มุทิตา พลอยยินดีด้วย เมื่อเขาสุขสำเร็จทำได้ดี
๔. อุเบกขา วางที่เฉยเป็นกลาง ให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรม

เมตตา กับ *กรุณา* นี้เมืองไทยใช้มาก พูดกันอยู่เสมอจนเป็นคำไทยสามัญ แต่แยกความหมายกันไม่ค่อยออก เพราะฉะนั้น ตอนแรกจะต้องแยกความหมายระหว่าง *เมตตา* กับ *กรุณา* ให้ชัดว่าต่างกันอย่างไรร

วิธีแยกให้ชัดง่ายๆ ก็คือ ธรรมหมวดนี้เป็นท่าทีของจิตใจสำหรับแสดงต่อผู้อื่น เมื่อเป็นธรรมสำหรับแสดงต่อผู้อื่น ความหมายของมันจะชัดด้วยการพิจารณาคุณสถานการณ์ที่ผู้อื่นเขาประสบว่า เขาอยู่ในสถานการณ์ใด แล้วเราจะใช้ธรรมข้อไหน

สถานการณ์ที่ ๑ คนอื่นเขาอยู่ดีเป็นปกติ ไม่มีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ แต่ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จอะไรเป็นพิเศษ ในกรณีนี้เราจะต้องมี *เมตตา* คือ ความรัก ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร

“เมตตา” มาจากต้นศัพท์เดียวกับคำว่า “มิตร”

มิตตะ (มิตร) แปลง อี เป็น เอ ก็เป็น เมตตะ เต็มสระอาเข้าไปเป็นเมตตา รากศัพท์เดียวกัน เมตตาจึงแปลว่า น้ำใจมิตร คุณสมบัติของมิตร หรือความเป็นมิตร ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า ไมตรี

เป็นอันว่า สำหรับคนที่อยู่เป็นปกติ เราก็มีความเป็นมิตร มีไมตรี มีเมตตา มีความรัก ปรารถนาดี อยากให้เขาเป็นสุข

สถานการณ์ที่ ๒ คนอื่นเขาตกต่ำเดือดร้อน พอเขาทรุดต่ำตกลงไปจากสถานะเดิม คือประสบความเดือดร้อน เราก็ย้ายไปสู่ข้อที่ ๒ คือ *กรุณา* ซึ่งได้แก่ความมีใจพลอยหวั่นไหวเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์ แล้วก็อยากจะช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์หรือแก้ไขปัญหาของเขา ทำให้เขาขึ้นมาสู่ภาวะปกติ หายทุกข์ หายร้อน

พูดสั้นๆว่า เขาอยู่ดีเป็นปกติ เรา*เมตตา* แต่ถ้าเขามีทุกข์เดือดร้อน เราก็*กรุณา*

คนไทยพูดถึงเมตตากฎณากันบ่อย แสดงว่าคนไทยคงมีเมตตากฎณามาก แต่ข้อต่อไป คนไทยไม่ค่อยพูดถึง

สถานการณ์ที่ ๓ คนอื่นเขาขึ้นสู่ภาวะที่สูงขึ้นไป คือประสบความสำเร็จ ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงามน่าชื่นชม มีความก้าวหน้า หรือมีความสุข เรียกว่า เขาได้ดีมีสุข เราก็ย้ายต่อไปสู่ข้อที่ ๓ คือ **มุทิตา** ซึ่งแปลว่า พลอยยินดีด้วย เอาใจส่งเสริมสนับสนุน

คนเรา^{นี้} ที่ประสบสถานการณ์กันอยู่โดยทั่วไปก็ ๓ อย่างนี้แหละ คือ เป็นปกติ ตกต่ำ ขึ้นสูง เราก็มี **เมตตา** **กรุณา** **มุทิตา** ไว้ปฏิบัติต่อเขาครบทั้ง ๓ สถานการณ์

แต่แค่นี้ ยังไม่จบ ยังมีอีกข้อหนึ่ง เป็นสถานการณ์ที่ ๔ ข้อนี้ น่าสงสัย เพราะ ๓ สถานการณ์ก็น่าจะครบแล้ว ยังมีอะไรอีก สถานการณ์ที่ ๔ คืออะไร

สถานการณ์ที่ ๔ ข้อนี้ยากหน่อย คงต้องอธิบายยาวสักนิด

จะต้องเข้าใจว่า สามข้อแรกนั้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ หรือคนกับคน

แต่ในโลกมนุษย์นี้ เราไม่ได้อยู่กับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น เราต้องอยู่กับความเป็นจริงของชีวิตในธรรมชาติด้วย หมายความว่า โลกมนุษย์นั้นตั้งอยู่บนฐานของกฎธรรมชาติ หรือความเป็นจริงของธรรมชาติอีกชั้นหนึ่ง เราจึงมีความสัมพันธ์ ๒ ด้าน หรือ ๒ ระดับ คือ

ด้านหนึ่ง เราอยู่กับคนด้วยกัน คือเพื่อนมนุษย์ที่เรียกว่า **สิ่งแวดล้อมทางสังคม** เรามีความสัมพันธ์ที่ดี เรามี **เมตตา** **กรุณา** **มุทิตา** ช่วยเหลือกันดี ก็อยู่กับกันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข

อีกด้านหนึ่ง ลึกลงไป ชีวิตของเราอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิต แม้แต่ร่างกายของเรานี้ก็เป็นไปตามเหตุปัจจัยของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎธรรมชาติ ซึ่งไม่ฟังใครทั้งสิ้น เป็นหน้าที่ของเราเองที่จะต้องรู้เข้าใจมัน และปฏิบัติตัวให้ถูกต้องสอดคล้องกับมัน ด้านนี้แหละที่สำคัญ ซึ่งเราจะมองข้ามหรือละเลยไม่ได้

เมตตา กรุณา มุทิตา นั้น มาช่วยในด้านที่หนึ่ง ที่ชีวิตของเราไปเกี่ยวข้องกับเพื่อนมนุษย์

แต่ในด้านที่สอง ชีวิตของเราต้องขึ้นต่อความเป็นจริงของโลกและชีวิตที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน

ในด้านนี้ คนจะต้องมีปัญญา รู้จักรับผิดชอบตัวเอง ที่จะดำเนินชีวิตให้ดีงามถูกต้องด้วยตนเอง จะรอให้คนอื่นมาช่วยไม่ได้

ในข้อ ๑-๒-๓ นั้น คนช่วยกันด้วยความรู้สึที่ดีงาม

แต่ข้อ ๔ ในความสัมพันธ์กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตที่ไม่เข้าใครออกใครนั้น เราต้องปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง โดยใช้ปัญญาทุกคนจึงต้องรู้จักรับผิดชอบตนเอง ไม่ใช่รอการช่วยเหลือพึ่งพา

ยกตัวอย่าง พ่อแม่เลี้ยงลูก ถ้าเอาแต่เมตตา กรุณา มุทิตา ก็ทำให้ลูกหมดทุกอย่าง แต่ลูกไม่ได้อยู่กับพ่อแม่หรืออยู่กับมนุษย์ด้วยกันอย่างเดียว อีกด้านหนึ่ง ชีวิตของลูกต้องอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิต เขาจะต้องไปมีชีวิตของเขาเองในโลก ในสังคม ซึ่งเขาจะต้องรับผิดชอบตัวเอง ปัญหาก็คือเขารับผิดชอบชีวิตของเขาเองได้หรือไม่

ถ้าเราเอาแต่ช่วยเขาด้วยเมตตา-กรุณา-มุทิตา เขาอาจจะไม่รู้จักรทำอะไรให้เป็นด้วยตัวเอง และรับผิดชอบตัวเองไม่ได้ คือไม่สามารถพึ่งตนเอง

ในระยะยาว พ่อแม่ไม่ได้อยู่กับลูกตลอดไป เขาจะต้องอยู่กับโลกแห่งความเป็นจริง ที่มันไม่เข้าใครออกใคร เขาจะต้องรับผิดชอบชีวิตของตัวเองให้ได้ ตอนนี้อย่าทำอะไรให้ใช้ข้อที่ ๔

นี่คือ สามข้อแรกนี่พ่อแม่ทำให้ลูก แต่ข้อที่สี่ พ่อแม่จะดูให้ลูกทำ ข้อสี่นี้แหละ คือ *อุเบกขา*

อุเบกขา มาจาก *อุป* แปลว่า เข้าไป ใกล้ๆ คอยอยู่ กับ *อิภุข* แปลว่า มองดู บวกกันเป็นอุเบกขา แปลว่า มองดูอยู่ใกล้ๆ คอยมองดู จนถึงว่ามองเหมาะเท่าตรงกลางพอดี คือไม่ใช่ดูเปล่าๆ แต่ *ดูให้เขาทำให้งตัว*

หมายความว่า พ่อแม่ใช้ปัญญาพิจารณาว่า ต่อไปลูกเราจะเติบโต เขาจะต้องหัดดำเนินชีวิตเองให้ได้ จะต้องรับผิดชอบตัวเองได้ จะต้องทำอะไรเป็นบ้าง

เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเห็นแล้ว ก็มาฝึกให้ลูกทำ ให้เขาฝึกตัวเอง โดยเราดูอยู่ใกล้ๆ เป็นที่ปรึกษา ถ้าเขาทำไม่ถูก ทำไม่ได้ผล จะได้ช่วยแก้ไข แนะนำ จนเขาทำเป็น หรือทำได้ดีด้วยตนเอง

ถ้าเราไม่รีบใช้อุเบกขาเสียแต่บัดนี้ ต่อไปเราไม่ได้อยู่กับเขา พอเขาโตขึ้น เขารับผิดชอบตัวเองไม่เป็น ทำไม่เป็น เขาทำผิด เราก็ไม่มีโอกาสไปแก้ไข ไม่มีโอกาสไปช่วยแนะนำ เพราะฉะนั้น จึงต้องให้เขาฝึกตัวตั้งแต่บัดนี้

ตรงนี้แหละ *อุเบกขา* จึงมา เพื่อให้ลูกมีโอกาสพัฒนาตัวเอง ไม่ใช่เอาแต่รักแล้วทำให้เขาหมดทุกอย่าง จนกลายเป็นว่าพ่อแม่ปิดกั้นการพัฒนาของลูก หรือถึงกับทำลายลูกด้วยความรักไม่เป็น

อุเบกขา นี้มากับปัญญา ต้องมีปัญญา จึงจะมีอุเบกขาที่แท้ได้ และต้องมีอุเบกขา ปัญญาจึงจะรู้ชัดเจนแท้จริงได้ นี่แหละข้อสี่ และที่พูดมานี้เป็นแง่ที่หนึ่ง

“รัก” ต้องมี “รู้” มาเข้าคู่ ให้สมดุล

ตามที่พูดมานี้ จะเห็นว่า สถานการณ์ที่ ๔ ก็คือ สถานการณ์ที่มนุษย์สัมพันธ์กับมนุษย์ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับธรรม

การรักษาความสัมพันธ์กับธรรมนี้ ยังมีอีกอย่างหนึ่ง เป็นแง่ที่สอง

ธรรมคือความเป็นจริงของธรรมชาติ พูดอีกสำนวนหนึ่งว่า หลักการ หรือกติกาศของธรรมชาติ คือ กฎธรรมชาติ ได้แก่ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความถูกต้องตามกฎเกณฑ์แห่งความเป็นเหตุเป็นผล ความสมเหตุสมผล หรือความสมควรตามเหตุและผล รวมมาถึงภาวะที่เรียกว่า ความเป็นธรรม หรือความชอบธรรม

โดยอิงหลักการหรือกฎของธรรมชาตินี้ ในเชิงลำดับบ้าง ในเชิงนิเสธก็มี มนุษย์ก็มาบัญญัติระบบในสังคมของตน เพื่อให้มนุษย์ดำรงอยู่ในความดีงาม และได้สำเร็จประโยชน์สมหมาย ทำให้เกิดเป็นหลักการหรือกฎในสังคมมนุษย์ กลายเป็นกฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ

เมื่อใดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไปส่งผลกระทบเสียหายต่อธรรม คือ ทำให้เสียหลักการแห่งความเป็นจริง ความถูกต้องดีงาม ความสมตามเหตุผล ความชอบธรรม ความเป็นธรรม เช่นผิดกฎหมาย หรือกติกาสังคม เราต้องหยุดช่วยเหลือ เพื่อให้เขาได้รับผิดชอบต่อธรรม นี่คือ อุเบกขา

เพราะฉะนั้น อุเบกขาก็เป็นตัวคุมหมัด ทำให้สามข้อแรกมีขอบเขต ไม่เสียดุล

เมตตา กรุณา มุทิตาจะเลยขอบเขตไม่ได้ เมื่อช่วยกันไป ถ้าจะละเมิดหลักการ ละเมิดกติกา ละเมิดความเป็นธรรม ต้องหยุด

เราก็เลยแปล “อุเบกขา” ว่า เฉย หมายความว่าเฉยต่อคนนั้น ไม่ช่วย(ในทางที่ผิด) ในภาษาบาลีท่านอธิบายว่าไม่ชวนชวาย (ที่จะช่วย) เหมือนกับบอกว่า ฉันไม่เอากะคุณละนะ

เราช่วยเหลือกันตลอดเวลา โดยมีเมตตา กรุณา มุทิตา แต่ถ้าจะทำให้เสียหลักการ เสียความเป็นธรรม ฉันต้องหยุด ฉันไม่เอา กับคุณแล้วนะ *กฎต้องเป็นกฎ ตรงนี้เรียกว่าอุเบกขา*

อุเบกขา คือเฉยต่อคนนั้น เพื่ออะไร เพื่อไม่ละเมิด เพื่อไม่ก้าวก่ายแทรกแซงธรรม ธรรมจะออกผลอย่างไร ต้องว่าไปตามนั้น ในขณะที่ เมตตา กรุณา มุทิตา รักษาคน แต่อุเบกขา รักษาธรรม

ที่จริง อุเบกขาก็เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันนั้นแหละ แต่ในกรณีนี้ความสัมพันธ์นั้นไม่อยู่แค่มนุษย์แล้ว แต่มันไปเกี่ยวข้องกับธรรมด้วย คือไปเกี่ยวข้องกับหลักการ กฎเกณฑ์ กติกา ทั้งในธรรมชาติ และที่มานับัญญัติกันในสังคมมนุษย์

ฉะนั้น อะไรที่เป็นเรื่องที่เขาสมควรจะช่วยตัวเอง ควรรับผิดชอบตามความเป็นจริงของความเป็นเหตุเป็นผล เราไม่เข้าไปแทรกแซง ไม่ใช่ช่วยเรื่อยเปื่อย ต้องช่วยในขอบเขตของความสมเหตุสมผล และช่วยเฉพาะในขอบเขตที่ไม่ละเมิดธรรม ไม่ละเมิดกฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ

ฉะนั้น อุเบกขาจึงเป็นตัวคุม และรักษาคุณ ให้การช่วยเหลือกันไม่เลยขอบเขตจนเสียธรรม

ถึงตอนนี้คงจะประมวลคำอธิบายพรหมวิหารข้อสุดท้าย มาสรุปลงเป็นความหมายของอุเบกขาได้ว่า

สถานการณ์ที่ ๔ เมื่อเขาสมควรต้องรับผิดชอบการกระทำของตน (รวมทั้งฝึกความรับผิดชอบนั้น) คือ ในกรณีที่ถ้าเราเข้าไปช่วยเหลือด้วยเมตตาที่ตาม กรุณาที่ตาม มุทิตาที่ตาม จะเป็นการละเมิดเสียหายต่อธรรม ต่อความจริงความถูกต้องดีงาม ความสมควรตามเหตุผล หรือทำลายหลักการ กฎ กติกาที่ขอบธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในข้อ ๑-๒-๓ จะต้องถูกหยุดยั้ง เราจะต้องตั้งตัวหรือวางตนอยู่ในอุเบกขา

นี่คือ หยุดชวนชวนช่วยเหลือ เพื่อให้มีการปฏิบัติไปตามธรรมตามหลักการ หรือตามกฎกติกา โดยไม่เข้าไปก้าวก่าแย่งแซง

ตัวอย่างเช่น เด็กคนหนึ่งประสบความสำเร็จไปแลกขโมยเงินมาได้ ๕,๐๐๐ บาท

เราเห็นว่าเด็กนั้นประสบความสำเร็จ จะไปมุทิตา ถูกต้องไหม? ไม่ถูกต้องใช่ไหม? เพราะว่า ถ้าเราดีใจ ไปส่งเสริม ก็เสียธรรม กลายเป็นการทำลายหลักการแห่งความถูกต้องดีงาม ฉะนั้น ในกรณีนี้ เราจึงต้องปฏิบัติไปตามธรรม

อีกตัวอย่างหนึ่ง ในกรณีของผู้พิพากษา จำเลยทำความผิดจริงไปฆ่าคนมา ผู้พิพากษาคิดว่า ถ้าเราตัดสินให้เขาเข้าคุก เขาก็จะมีทุกข์ ก็เกิดกรุณา สงสาร เลยตัดสินให้พ้นผิด

อย่างนี้ไม่ถูก เพราะการมีกรุณาในกรณีนี้จะส่งผลกระทบต่อธรรม ทำให้เสียหลักความจริงความถูกต้องดีงาม ทำลายหลักการ กฎเกณฑ์กติกาที่รองรับสังคมอยู่

ในกรณีที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ส่งผลกระทบต่อหลักการแห่งความเป็นธรรม ความชอบธรรม ตลอดจนกฎเกณฑ์กติกาทั้งหลายที่จะยึดเหนี่ยวให้สังคมมนุษย์อยู่ได้ เราจะต้องหยุดข้อที่ ๑, ๒, ๓ ไว้ แล้วย้ายไปข้อที่ ๔ คือ อุเบกขา เพื่อให้บุคคลนั้นรับผิดชอบต่อความเป็นจริง ต่อธรรม ต่อหลักการ ต่อกฎเกณฑ์กติกานั้นๆ อันนี้แหละเรียกว่า อุเบกขา

ได้บอกแล้วว่า อุเบกขา แปลว่า คอยมอง ฝ้าดู มองดูตรง พอดีตามเรื่อง มาจาก อุป (ใกล้ๆ หรือคอย) + อิกฺข (มอง) หมายความว่า เพื่อไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงกระบวนการของ ธรรม เราจึงเฉยต่อคนนั้น คือ ปล่อยหรือเปิดโอกาสให้มีการปฏิบัติ ต่อเขาไปตามธรรม ตามหลักการ หรือตามกฎเกณฑ์กติกา ใครมี หน้าที่อย่างไร ก็ทำไปตามนั้น หลักการหรือกฎเกณฑ์ว่าอย่างไร ก็ ทำไปตามนั้น เราก็มองดูคอยอยู่ ถ้ามีอะไรต้องทำอะไร ก็ทำ

นี่คือ คอยมองดูให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างถูกต้องตามที่มัน ควรจะเป็น หรือตามธรรม โดยใช้ปัญญาพิจารณาปฏิบัติให้เหมาะ

อุเบกขานี้ต้องใช้ปัญญา ต่างจากเมตตา กรุณา มุทิตา ที่เป็นเรื่องของจิตใจใช้ความรู้สึกมาก คือรู้สึกเป็นมิตร รู้สึกเห็นใจ สงสาร และรู้สึกพลอยดีใจช่วยหนุน ส่วนอุเบกขาต้องมีปัญญา คือ ต้องรู้ว่าอะไรถูกต้อง อะไรเป็นธรรม อะไรเป็นความจริง แล้วจึงเอา ความรู้นั้นมาปรับความรู้สึกให้ลงตัวพอดี

การที่ปัญญาความรู้นั้นมาปรับความรู้สึกให้ลงตัวพอดีได้ วางตัวถูกต้องเป็นกลางอยู่ในธรรม อันนี้เรียกว่า อุเบกขา

เป็นอันว่า เราจะต้องมีอุเบกขาด้วย จึงจะรักษาสังคมนี้ไว้ได้ มิฉะนั้น สังคมนี้อาจจะปั่นป่วน

ถ้าเราใช้เมตตา กรุณา มุทิตามาก เราจะมีความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลดี แต่ถ้าขาดอุเบกขา คนจะช่วยเหลือกันระหว่าง บุคคลจนกระทั่งเสียหลักการ ไม่เหลือวแผล ไม่ดูหลักการว่าจะเสีย ความเป็นธรรมในสังคมไหม หลักเกณฑ์ กฎหมาย กติกาไม่เอา จะ ช่วยเหลือกันระหว่างบุคคลอย่างเดียว

สังคมไทยนี้ น่าจะหนักไปทาง ๒ ข้อแรก ข้อ ๓ ไม่น่าหนัก ส่วน ข้อ ๔ นี้ขาดมาก อุเบกขาแทบจะไม่มี และไม่รู้จักด้วยซ้ำ

ในสังคมไทย เมื่อคนไม่รู้จักอุเบกขาตัวจริง เวลาพูดถึงอุเบกขา ก็เข้าใจผิด นึกว่าเฉยแล้ว เป็นอุเบกขา เวลาทำอะไรเกิดขึ้นก็เฉย แต่กลายเป็นเฉยไม่รู้เรื่อง เฉยไม่เอาเรื่อง และเฉยไม่ได้เรื่อง

อย่างนี้ ทางพระมีศัพท์ให้ด้วย เรียกว่า *อัญญาอุเบกขา* แปลว่า เฉยใจ ซึ่งเป็นอกุศล เป็นบาป

คนไทยเราเนี่ย ถ้าไม่ระวังให้ดี จะเฉยใจกันมาก เฉยที่แท้ ต้องเป็นเฉยด้วยปัญญา เพราะว่าอุเบกขานี้จะมีได้ ต้องอาศัยปัญญา

สามข้อต้นนั้นหนักด้านความ "รู้สึก" ในการพัฒนามนุษย์ ด้านความรู้สึก ซึ่งเป็นอาการ เป็นพฤติกรรมของจิต ที่คนไทยเรียกเพี้ยนกันไปว่าด้านอารมณ์เนี่ย เรามุ่งให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา ซึ่งเป็นฝ่ายความรู้สึก หรือ emotion ที่ดี

แต่ความรู้สึกนี้ ต้องถูกคุมด้วยปัญญา มิฉะนั้น emotion คือด้านความรู้สึก อาจเลยขอบเขตไป และถ้าไม่มีปัญญาคุม เมื่อช่วยเหลือไม่ได้ จิตใจเราจะร้อนรน กระวนกระวาย เป็นทุกข์ แต่พอปัญญา คือด้านความ "รู้" มา ก็จะสร้างดุลยภาพ ทำให้ใจสงบ โลงเบา จึงต้องเอาความรู้มาคุมความรู้สึก ฉะนั้น พุทธศาสนาจึงไปจบที่ปัญญา

ด้านรู้ต้องคุมด้านรู้สึก แล้วเมื่อปัญญาคือด้านรู้พัฒนาไป ก็พัฒนาด้านความรู้สึกให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น เพราะด้านความรู้สึกนั้นมีฝ่ายอกุศล เช่น โกรธ เกลียด ชัง ริษยา ระวัง เห็นแก่ตัว พอปัญญา มา ก็พัฒนาความรู้สึก คือพวก emotion ให้มาเป็น emotion ที่ดี เป็นฝ่ายเมตตา กรุณา หรือความรัก เป็นต้น แต่แม้จะเป็นความรู้สึกที่ดีแล้ว ก็ต้องอยู่ในความควบคุมของปัญญา

เป็นอันว่า สามข้อต้นหนักไปด้านความรู้สึก คือ *ความรัก* ส่วนข้อสี่หนักในด้านปัญญา คือ *ความรู้* ต้องให้ปัญญานำเอาอุเบกขามาคุมความรู้สึกไว้

สามข้อแรกคือ เมตตา กรุณา มุทิตา แพบไม่ต้องใช้ปัญญา เพียงแต่มีความรู้สึกที่ดีก็พอ คือ เขาอยู่เป็นปกติ เราก็รู้สึกรัก เขา ทุกข์ร้อน เราก็รู้สึกสงสาร เขาได้ดีมีสุข เราก็รู้สึกยินดีด้วย

แต่ในข้อสี่นี้ ถ้าไม่มีปัญญา ก็ปฏิบัติไม่ได้ เพราะต้องรู้ว่า อะไรเป็นเหตุเป็นผล อะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความถูกต้อง อะไรเป็นหลักการ จึงจะปฏิบัติได้ ข้อสี่จึงต้องเน้นปัญญา และเป็น ตัวสำคัญที่สุด ซึ่งจะสร้างคุณภาพ หรือความพอดีให้เกิดขึ้น

เมื่อมีความรัก โดยไม่ขาดความรู้ คือ ใช้เมตตากรุณา โดยมี ปัญญามาโยงเข้ากับอุเบกขา ก็จะเกิดความสมดุล และความถูกต้องพอดี

เมตตา กรุณา ก็มี มุทิตา ก็มา

พออุเบกขาบรรจบ ก็ครบสี่ปัจจัยพระพรหม

เป็นอันว่า ข้อที่ ๔ คืออุเบกขา เป็นตัวคุมท้าย และคุม ทั้งหมด สำหรับรักษาให้โลกนี้อยู่ในธรรม อยู่ในความถูกต้องดีงาม รักษาหลักการของสังคม ทำให้สังคมอยู่ในความเป็นธรรม

แต่ถ้าเรามีอุเบกขามากอย่างเดียว ก็เอาแต่ตัวใครตัวมัน ทุกคนรับผิดชอบต่อหลักการ คุณทำถูกต้องตามหลักการ หรือตาม กฎหมาย ฉันไม่ว่า แต่ถ้าคุณทำผิดหลักการกฎเกณฑ์กติกาเมื่อไร ฉันจัดการทันที เวลาอื่นนอกจากนั้น ต่างคนต่างอยู่ ไม่ช่วยเหลือ กัน ไม่เอาใจใส่ ไม่มีน้ำใจต่อกัน สังคมนั้นก็ขาดความอบอุ่น แห้ง แล้ง คนก็เครียด ใจไม่สบาย เป็นโรคจิตกันมาก ก็เสียคุณอีก

เพราะฉะนั้น สังคมจึงต้องมีพรหมวิหารให้ครบ และให้เหมาะสม พอดี ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้สำหรับ ๔ สถานการณ์

ถ้าปฏิบัติให้ถูกต้องแล้ว สังคมจะมีคุณภาพ เริ่มตั้งแต่ใน
สังคมเล็ก คือครอบครัว โดยปฏิบัติให้ถูกต้องต่อลูกของตนเอง
หนึ่ง เมื่อเขาอยู่เป็นปกติ เรามีเมตตา เลี้ยงดูให้เขามีความสุข
สอง ถ้าเขาเกิดเรื่องเดือดร้อนเป็นทุกข์ มีโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น
เราก็กุณาสงสาร ช่วยเหลือแก้ไขให้หมดปัญหา
สาม เมื่อเขาประสบความสำเร็จ ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เราก็มุทิตา
พลอยยินดีด้วย ช่วยส่งเสริมสนับสนุนยิ่งขึ้นไป
สี่ แต่ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ จะต้องพิจารณาใช้
อุเบกขา

สถานการณ์ที่จะต้องวางอุเบกขา ที่สำคัญ มี ๓ กรณี คือ

๑. เมื่อลูกสมควรจะต้องรับผิดชอบต่อตัวเอง ฝึกทำอะไรๆ ให้
เป็น เพราะว่า ลูกของเราไม่ได้อยู่ในโลกที่มีแต่พ่อแม่พี่น้องพวก
พี่น้องเท่านั้น ชีวิตอีกด้านหนึ่ง โดยเฉพาะต่อไปเมื่อเขาโตแล้ว เขา
ต้องไปอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง

โลกนั้นมีกฎเกณฑ์กติกา ทั้งกฎเกณฑ์ในธรรมชาติ และ
กฎเกณฑ์ในสังคม ซึ่งจะต้องเป็นไปตามเหตุผลของเรื่องนั้นๆ ที่เขา
จะต้องไปอยู่กับความเป็นจริงเหล่านั้น

โลกนี้ไม่ได้ตามใจเราเหมือนอย่างพ่อแม่ตามใจลูก มันไม่ได้
เป็นไปตามใจปรารถนา เพราะฉะนั้น ลูกจะต้องรับผิดชอบต่อ
ตัวเอง อะไรที่สมควรจะทำให้เป็น ต้องฝึกทำไว้

ถ้าพ่อแม่มีวแต่เห็นแก่ลูกว่าเรารักเขา ไม่อยากให้เขาลำบาก
ไม่อยากให้เขาเหน็ดเหนื่อย แล้วไม่ว่าอะไรก็ไปทำแทนให้ทั้งหมด
ลูกก็เลยไม่รู้จักโต แล้วก็รับผิดชอบต่อตัวเองไม่เป็น

พ่อแม่บางคนเลี้ยงลูกไม่เป็น ใ้ลูกเกินไป เพราะขาดอุเบกขา

ส่วนพ่อแม่ที่รู้จักอุเบกขา เมื่อมาถึงสถานการณ์ที่ ๔ คือมีเรื่องอะไรที่ลูกจะต้องสมควรฝึกไว้ ทำไว้ หัดให้เป็น เราต้องให้เขาฝึกทำหัดทำ ต้องยอมให้เขาเหนื่อยบ้าง ลำบากบ้าง

แม้แต่หัดเดินก็ยังต้องมีความยากความเหน็ดเหนื่อยบ้าง ถ้ากลัวลูกลำบาก ไปอุ้มตลอดเวลาแล้ว ลูกจะเดินเป็นได้อย่างไร

เหมือนอย่างคนสมัยก่อน ตอนที่เริ่มมีการเรียนหนังสือใหม่ๆ เขาใช้กระดานชนวน และใช้ดินสอหิน พ่อแม่บางคนกลัวลูกจะเจ็บมือเพราะใช้ดินสอหิน ก็เลยไม่ให้ลูกไปเรียน นี่คือเพราะขาดอุเบกขา ลูกก็เลยไม่ได้รับการศึกษา

เป็นอันว่า จะต้องยอมให้ลูกเหน็ดเหนื่อยยากลำบากบ้าง เพื่อให้เขาหัดทำ ฝึกทำ รับผิดชอบตัวเอง จะได้อะไรๆ เป็น และปัญญาจะเป็นตัวบอกว่าควรจะให้เขาหัดทำอะไร ฝึกในเรื่องใด หรือหัดรับผิดชอบอะไร

เพราะฉะนั้น ข้ออุเบกขา จึงต้องมากับปัญญา เมื่อปัญญาพิจารณาแล้ว ก็ปฏิบัติไปตามปัญญาโดยวางอุเบกขา เราเป็นที่ปรึกษา ก็คอยดู ถ้าเขาเพลียงพล้ำเมื่อไร จะต้องช่วย ก็เข้าไปช่วย

นี่คืออุเบกขาในสถานการณ์ ที่ ๑ ให้เขาหัดรับผิดชอบตัวเอง ทำอะไรต่ออะไรให้เป็น

๒. เมื่อลูกจะต้องรับผิดชอบต่อภาระกระทำของเขา ครอบครัวนั้นเป็นตัวแทนของสังคมใหญ่ ในสังคมมนุษย์ต้องมีกฎเกณฑ์ กติกา ซึ่งทุกคนในสังคมนั้นจะต้องรับผิดชอบต่อปฏิบัติตาม

ครอบครัวก็เช่นเดียวกัน ต้องมีกฎเกณฑ์กติกาเพื่อให้สมาชิกของครอบครัวอยู่กันสงบเรียบร้อย มีวินัย และเป็นการฝึกเด็กให้พร้อมที่จะไปรับผิดชอบต่อดำเนินชีวิตในสังคมต่อไป

ฉะนั้น กฎต้องเป็นกฎ ถ้าเขาทำอะไรผิด ก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา ทำถูก ก็ว่าไปตามถูก ทะเลาะกัน ก็ต้องว่าไปตามยุติธรรม นี่คือนิเวศน์เพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรม

๓. เมื่อลูกรับผิดชอบตัวเองได้แล้ว เขาสำเร็จการศึกษา มีงานมีการทำ มีครอบครัวของเขาแล้ว พ่อแม่ต้องรู้จักวางอุเบกขา ปล่อยให้เขารับผิดชอบเรื่องของเขาเอง ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงในชีวิตและครอบครัวของเขา โดยวางใจสงบว่า เขารับผิดชอบตัวเองได้แล้ว

ไม่ใช่เอาแต่เมตตากรุณา รักเขามาก ก็เลยเจ้าก็เจ้าการเข้าไปจัดการในบ้านของเขา ในครอบครัวของเขา เทียวจี้เทียวจี้อยู่เรื่อยๆ ลูกอยู่อย่างนี้นะ จัดของอย่างนี้นะ ฯลฯ

ถ้าพ่อแม่เข้าไปจัดแจงวุ่นวายมาก ลูกแทนที่จะเป็นสุข ก็เป็นทุกข์ และจะไม่สบายใจ อาจจะมีอึดอัดพูดไม่ออก บางทีถ้าไม่ขัดแย้งกับพ่อแม่ ก็ไปขัดแย้งกับคู่ครองของเขาเอง

ท่านจึงว่าถึงเวลาจะต้องวางอุเบกขา ให้เขารับผิดชอบตัวเขา ครอบครัวของเขา เราได้แต่คอยมองดู ให้เขาบริหาร เราเป็นที่ปรึกษา ถ้าเขาต้องการความช่วยเหลือเมื่อไร ก็เข้าไปช่วย นี่คือนิเวศน์

ถ้าพ่อแม่วางอุเบกขาถูก ก็เกิดความสุขใน ชีวิต และความสุขแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับความสัมพันธ์กับธรรม

โดยเฉพาะเมื่อพ่อแม่อายุมากขึ้น ก็จะต้องวางใจกับลูกหลานให้ถูกต้องว่า ถึงเวลาแล้วที่เขาจะต้องรับผิดชอบชีวิตของเขาเอง เราวางใจเป็นอุเบกขาเงี่ยบสงบ พร้อมจะช่วยเหลือเขา แต่เราไม่เข้าไปจุกจิก ไม่วุ่นวาย ไม่เจ้าก็เจ้าการ

ตอนนี้ถึงเวลาของพระพรหมที่จะวางอุเบกขา ถ้าทำได้อย่างนี้ใจจะสบายขึ้นเยอะ ถ้าเสียหลักนี้ ก็จะไม่เป็นพระพรหมที่สมบูรณ์

สังคมทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว

ขาดบูรณาการกันไปทั่ว การพัฒนาจึงเสียตุล

ในสังคมที่ปฏิบัติธรรมไม่ครบ จะเสียตุล สังคมที่คนมีเมตตา
กรุณามาก จะเป็นสังคมอุดมน้ำใจ คนจะช่วยเหลือกันอย่างดี ทำ
ให้มีจิตใจอบอุ่น ร่มเย็น เป็นสุข ซึ่งเป็นข้อดี แต่ผลเสียก็มีได้ คือ
ถ้าไม่มีอุเบกขามากุม ก็เสียตุล เช่นว่า

๑. คนจะชอบหวังพึ่งผู้อื่น คือ คนไม่น้อยในสังคมนี้ เมื่อหวัง
พึ่งคนอื่นได้ ก็จะไม่ดิ้นรนขวนขวาย เอาแค่คิดว่า ถ้าเราลำบาก ชัด
สน ก็ไปหาผู้ใหญ่คนโน้น ไปหาญาติผู้นี้ หาเพื่อนคนนั้น สังคมที่มี
น้ำใจ จึงมักเสียตุลไปทางอ่อนแอ คนมักหวังพึ่งผู้อื่น ก็เฉื่อยชา ไม่
กระตือรือร้นขวนขวาย จมอยู่ในความประมาท

๒. ไม่สามารถรักษาหลักการได้ เพราะคนจะช่วยกันจนกระทั่ง
ละเมิดกฎหมายก็เอา กฎกติกาก็ไม่มอง ความเป็นธรรมก็ไม่เอา
ทั้งนั้น ช่วยกันอย่างเดียวจนเสียความเป็นธรรม และเสียหลักการ

ส่วนสังคมที่ขาด ๒-๓ ข้อต้น ไม่มีเมตตากรุณา จะเป็นสังคมไร้
น้ำใจ คนไม่ค่อยช่วยเหลือกัน อุเบกขาขึ้นมาเด่น ถ้าเป็นอุเบกษาที่
ไม่มีปัญญา ก็เฉยไม่เอาเรื่อง ตัวใครตัวมัน ใครจะเป็นอย่างไรก็
ช่าง ถ้ามีปัญหาหน่อย ก็ว่าไปตามกฎกติกาสังคม แกจะทำอะไร
ก็เรื่องของแก ทำไปได้ตราบเท่าที่ไม่ละเมิดกฎหมายกติกา แต่ผิด
กฎเมื่อไร ฉันทัดการทันที ถ้าไม่ละเมิด แกก็ทำไป แต่ฉันไม่ช่วยนะ

ที่นี้ คนที่ไม่มีใครช่วยนี้ เมื่อหวังพึ่งใครไม่ได้ ตัวใครตัวมัน ก็
ต้องดิ้นสุดฤทธิ์สุดกำลัง เพราะถ้าไม่ดิ้น ก็ไม่รอด จึงทำให้เข้มแข็ง
และก้าวหน้า และเพราะเอากติกา เอากฎหมาย หรือหลักการเป็น
ใหญ่ ก็รักษาหลักการและกฎกติกาได้ แต่เมื่อไปสุดโต่ง ก็
กลายเป็น สังคมที่เขาแต่กฏเข้าว่า ไร้ชีวิตชีวา ไม่มีน้ำใจ

สังคมไทยนี้ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในข้อเมตตา
 กรุณา มาก ก็เสียคุณ ทำให้อ่อนแอ แล้วก็ไม่สามารถรักษาหลักการ
 กฎกติกา และความเป็นธรรม ส่วนสังคมอย่างอเมริกา ก็ค่อนข้าง
 ขาดในด้านเมตตา กรุณา คือขาดน้ำใจ และหนักในอุเบกขา ทำให้
 คนตื่นนอนแบบตัวใครตัวมัน ก็ทำให้เข้มแข็ง และทำให้รักษา
 หลักการ กติกา ได้ แต่เป็นสังคมที่แห้งแล้ง เครียด จิตใจมากด้วย
 ทุกข์ ขาดความอบอุ่น ต่างฝ่ายก็ได้อย่างเสียอย่าง

เพราะฉะนั้น เพื่อให้พอดี จึงต้องมีครบทั้งสี่ข้อ แต่ในระดับ
 สังคมนี้ แส้นยากเหลือเกินที่จะพัฒนามนุษย์ให้มีครบทั้งสี่ข้อ มันก็
 เลยได้เว้าๆ แหว่งๆ ได้หนึ่งบ้าง ได้สองบ้าง ได้สามบ้าง ที่จะครบ
 ๔ อย่างพอดีได้คุณนั้น หาได้ยาก

พ่อแม่ก็เหมือนกัน ถ้าพ่อแม่มีเมตตา กรุณา มุทิตา มาก แต่
 ไม่รู้จักใช้อุเบกขา ก็จะทำให้เด็กเติบโตขึ้นอย่างไม่สมบูรณ์ ทำให้
 เด็กรับผิดชอบตัวเองไม่ได้ ทำอะไรไม่เป็น ไม่รู้จักโต

เพราะฉะนั้น จึงต้องไปโดนอุเบกขาจากที่อื่นมาช่วย จึงจะ
 เข้มแข็ง เช่นอยู่เมืองไทยนี้ พ่อแม่ทำให้หมด ให้คนใช้ทำให้หมด ก็
 เลยทำอะไรไม่เป็น แต่พอส่งไปอยู่เมืองฝรั่ง โดนอุเบกขาของฝรั่ง
 เข้า ตอนนั้นเข้มแข็ง ทำเป็นทุกอย่าง ดังนี้ เป็นต้น

ฉะนั้น สังคมจะต้องได้ดูแล โดยเฉพาะพ่อแม่ นี่ สำคัญที่สุด

พ่อแม่ไทยนี้ ต้องเน้นด้านอุเบกขาให้มากขึ้น ว่าทำอย่างไรจะ
 ใช้ปัญญาให้มากขึ้น ลดด้านความรู้สึก และเติมด้านความรู้เข้าไป

แต่ปัญญานี้ยาก ไม่เหมือนความรู้สึก ต้องคิดต้องพิจารณา
 ว่า เออ อะไรที่ลูกของเราควรจะทำได้ทำเป็น ควรจะฝึกรับผิดชอบ
 คิดแล้วมองเห็นแล้ว ก็มาดูแลเขาทำ ซึ่งจะเป็นการรักลูกระยะยาว

ถ้ารักลูกมากด้วยเมตตา กรุณา มุทิตาเกินไป จะกลายเป็น
ว่ารักลูกระยะสั้น มองการณ์ใกล้ สายตาสั้น แล้วจะปิดกั้นการ
พัฒนาของเด็ก

เมตตากรุณาสามารถปิดกั้นการพัฒนาของเด็กได้ เพราะ
เมื่อไม่มีอุเบกขา ก็ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนา ฉะนั้น บางทีเด็กที่
ถูกปล่อยถูกทิ้งนี่แหละ ถูกอุเบกขาเข้าเต็มที ถ้าไม่เสีย ก็เก่งไปเลย
เขาจะเข้มแข็ง จะช่วยตัวเองได้ดี แกร่งกล้า ก้าวหน้าไปได้ในสังคม

ควรยอมรับกันว่า ดุลยภาพระหว่างธรรม ๔ อย่างนี้ เสียไปแล้ว
ในสังคมไทย เพราะฉะนั้น ตอนนี้จะต้องเน้นการปฏิบัติคุณธรรมชุดนี้
ให้ครบชุด ที่ว่า ต้องมีทั้งเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

โดยเฉพาะอุเบกขา เป็นตัวโยงปัญญามารักษาดุลยภาพไว้ให้
เกิดความสมบูรณ์ในชีวิตและในสังคม ตั้งแต่ในครอบครัวเป็นต้นไป

พ่อแม่บริหารครอบครัว บางท่านก็บริหารหน่วยงาน องค์กร
ตลอดจนประเทศชาติ แต่โลกคือสังคมมนุษย์นี้ ทุกคนร่วมกัน
บริหาร มนุษย์ทุกคนผู้บริหารโลกนี้ จึงต้องเป็นพรหม ผู้มีพรหม
วิหารให้ครบทั้ง ๔ ประการ

ถึงแม้ว่ามนุษย์จะสัมพันธ์กันดี คือมีเมตตากรุณาและมุทิตา
ต่อกัน แต่ถ้ามนุษย์ไม่รักษาอุเบกขา พวกกันละเลยละเมิดธรรม
โลกมนุษย์นั้นก็วิปริตแปรปรวน ตั้งอยู่ดีไม่ได้

ถ้าทุกคนมีเมตตา กรุณา มุทิตา โดยมีอุเบกขากำกับอยู่ ก็
จะมีน้ำใจช่วยเหลือส่งเสริมกันด้วยความสัมพันธ์อันดี พร้อมทั้ง
ดำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคม และความเข้มแข็งรับผิดชอบ
ในตัวคนไว้ได้ และก็จะอภิบาลโลก ดำรงรักษาสังคมให้มีสันติสุข
ตั้งแต่สังคมเล็กในบ้าน ไปจนถึงสังคมสากลของมวลมนุษย์

เลี้ยงลูกดี เท่ากับทำหน้าที่ต่อสังคมทั้งหมด

ขอย้อนกลับไปพูดถึงคำที่ย้ำไว้เมื่อกี้ว่า พ่อแม่เลี้ยงลูก ต้องทำทั้งอามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์ ให้ครบทั้งสองอย่าง

ถ้าพ่อแม่สงเคราะห์ลูกด้วยอามิสสิ่งของอย่างเดียว ไม่สงเคราะห์ด้วยธรรม ไม่ให้คำแนะนำสั่งสอน เลี้ยงลูกแต่กาย ไม่เลี้ยงดูจิตใจ ต่อไปอาจเกิดโทษได้ เพราะอามิสนั้นเป็นที่ตั้งของความโลภ พอโลภแล้ว ก็จะมีความต้องการขยายออกไป อยากรได้ไม่สิ้นสุด แล้วก็มี ความหวงแหน ทำไปทำมาก็กลายเป็นการสงเคราะห์ที่นำมาซึ่งการแก่งแย่งกัน และเกิดการทะเลาะวิวาทได้

เพราะฉะนั้น ถ้าพ่อแม่ให้แต่อามิสสงเคราะห์อย่างเดียว ไม่ให้ธรรมสงเคราะห์ อย่างน้อยลูกก็ไม่สามัคคีกัน จึงเกิดโทษได้

ฉะนั้น พ่อแม่ต้องให้ธรรมสงเคราะห์ด้วย ต้องสงเคราะห์ด้วยธรรม โดยแนะนำอบรมสั่งสอนปลูกฝังจริยธรรม ศีลธรรม ให้คุณธรรมเจริญงอกงามขึ้นในจิตใจของลูก ให้ลูกซาบซึ้งในความดีงาม และทราบซึ่งถึงคุณค่าของสิ่งที่ดีงาม ให้เป็นการเลี้ยงดูชนิดที่เลี้ยงทั้งกาย เลี้ยงทั้งใจ หรือ กายก็ให้ ใจก็เลี้ยง ไม่ใช่เลี้ยงแต่กาย

ถ้าเลี้ยงแต่กาย ไม่เลี้ยงจิตใจด้วย ก็จะเกิดผลเสียมากมาย ต่อชีวิตของเด็กเอง และต่อสังคม ฉะนั้นจึงต้องเลี้ยงใจด้วย ให้ใจเจริญงอกงาม เป็นใจที่ดีงาม เป็นคนที่เจริญสมบูรณ์พร้อมทั้งกายและใจ จึงจะเรียกว่าเป็นการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสธรรมไว้เป็นคู่กัน ให้มีทั้งอามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์ ถ้าพ่อแม่เลี้ยงลูกถูกต้อง โดยให้ทั้งอามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์อย่างนี้แล้ว ธรรมสงเคราะห์ก็จะมาจัดอามิสสงเคราะห์ให้เกิดขึ้นและพอดีอีกทีหนึ่ง

เช่นอย่างลูกๆ นี้ ได้ธรรมสงเคราะห์จากพ่อแม่แล้ว ลูกๆ มีธรรม ก็มีความรักใคร่กัน มีความสามัคคีปรองดองกัน พ่อได้อามิสจากพ่อแม่ ก็เอาอามิสวัตถุสิ่งของที่ได้นั้นมาเผื่อแบ่งปันกัน ทำให้พี่น้องรักกัน มีสามัคคียิ่งขึ้นไปอีก แล้วก็อยู่ร่วมกันด้วยความสุข และลูกแต่ละคนนั้นก็มีความดีทางจิตใจและทางปัญญา ที่จะดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าเป็นประโยชน์ต่อไปในสังคม

ต่อแต่นั้น จากการศึกษาอามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์ในครอบครัว ระหว่างพี่น้อง ก็ขยายออกไปสู่ญาติมิตรเพื่อนบ้านและวงสังคมชุมชน ทำให้มีการสงเคราะห์กันกว้างขวางออกไป

การสงเคราะห์ด้วยอามิสวัตถุสิ่งของ และการสงเคราะห์ด้วยธรรม ที่มีคุณภาพ เป็นไปอย่างสมดุลง จะไม่ขัดขวางตัดรอนกัน แต่จะเสริมกันขยายวงกว้างขวางออกไปสู่ความไพบูรณ์ แล้วก็ทำให้สังคมร่มเย็นสุขสันต์กันโดยทั่ว

การสงเคราะห์ที่เริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ในบ้านของเรา จากการศึกษาตั้งต้นของพ่อแม่ ก็จะแผ่ขยายไปกว้างขวางทั่วทั้งสังคม

ด้วยการดำรงอยู่ในฐานะของผู้ให้กำเนิด พร้อมทั้งบำเพ็ญคุณธรรม และปฏิบัติตามหลักการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คุณพ่อคุณแม่จึงได้ชื่อว่าเป็นปุชนิยบุคคล ของลูก ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งสำคัญ ๓ อย่าง คือ

๑. เป็น **พระพรหม** ของลูก โดยเป็นผู้ให้กำเนิด ทำให้ลูกได้ชีวิตนี้มาดูแลและเป็นอยู่ในโลก พร้อมทั้งบำรุงเลี้ยงให้เจริญเติบโตทั้งกายและใจ ด้วยพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แสดงออกมาทางสังคหวัตถุ ๔ อย่าง คือ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมนัตตตา

๒. เป็น *บูรพาจารย์* ของลูก โดยเป็นอาจารย์คนแรก หรือครูต้น ผู้สอนให้รู้จักวิธีการที่จะมีชีวิตอยู่ในโลก ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน เริ่มแต่การกินอยู่ หลับนอน ขับถ่าย หัดยืน หัดเดิน หัดพูดจาปราศรัย รู้วิธีสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่น นำลูกเข้าสู่สังคมมนุษย์ ตลอดจนสอนวิธีดำเนินชีวิตที่ดีงาม ฝึกฝนความคิดและคุณธรรม ก่อนอาจารย์ได้อื่น

๓. เป็น *อาหุไนยบุคคล* ของลูก โดยเป็นดุษฎีพระอรหันต์ ที่มีจิตใจบริสุทธิ์สะอาด ซื่อตรง ไม่มีภัย เข้าใกล้และอยู่ด้วยได้อย่างไว้วางใจ และสนิทใจโดยสมบูรณ์ เป็นผู้พร้อมที่จะให้อภัย และปลอบขวัญยามมีภัย ควรแก่การกราบไหว้เคารพบูชาของลูกตลอดกาล

พ่อแม่เป็นหลักโดยเป็นผู้นำ และเป็นศูนย์กลางการบริหารในบ้าน *ครอบครัวเป็นสังคมพื้นฐาน บ้านเป็นโลกเริ่มแรกของลูกๆ*

เมื่อพ่อแม่ทำหน้าที่สมบูรณ์ดี และลูกๆ ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้อง ครอบครัวย่อมมีความสุขเจริญงอกงาม ความดีงามและความสุขสันต์ก็แผ่ขยายออกไปในสังคมตามหลักอามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์ดังได้กล่าวมา ทำให้โลกอยู่ดี มีสันติสุข

แม้ในทางพระศาสนาก็เหมือนกัน การที่ญาติโยมถวายปัจจัย ๔ แก่พระสงฆ์ ในแง่หนึ่งก็เป็นอามิสสงเคราะห์ แต่เป็นเรื่องของบุญกุศลที่มีความหมายเลยต่อไปถึงการบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา

ในเวลาเดียวกัน พระสงฆ์ก็สงเคราะห์ญาติโยมด้วยธรรมสงเคราะห์ เพื่อให้โลกนี้อยู่ในภาวะที่สมดุล คือให้มีอามิสและธรรม ๒ อย่างคู่กันไป โดยเอาธรรมมาเสริม ตีรั้ง และนำทางแก่อามิส

แต่ดุลยภาพพออย่างนี้ หาไม่ค่อยได้ เพราะคนมักทำไม่ครบ สังคมจึงมีปัญหายุ่งยากอยู่เรื่อย อย่างน้อยก็รักษาความเจริญไว้ไม่ได้ พอหนักไปทางอามิสด้านเดียว ก็เกิดปัญหาทุกที มีปัญหาอย่างไร

เจริญแต่วัตถุ ธรรมเจริญไม่ทัน ความเสื่อมจะตามมาเร็วพลัน

ขอพูดถึงภาวะที่เป็นคู่กันอีกชุดหนึ่ง คือ ไพบูลย์ ๒

ไพบูลย์ คือ ความเจริญพร้อมพร้อม หรือความดาดาษดื่นแพร่หลาย ไพบูลย์ ก็มี ๒ อย่างเหมือนกัน คือ

๑. **อามิสไพบูลย์** ความเจริญพร้อมพร้อมทางวัตถุ มีสิ่งบริโภคนำใช้สอยแพร่หลายดาดาษดื่น

๒. **ธรรมไพบูลย์** ความเจริญพร้อมพร้อมทางธรรม มีความดีงาม ความเป็นธรรม และความประพฤติธรรมแพร่หลายไปทั่ว

ในสังคม มักมีปัญหาความไม่สมดุลระหว่างไพบูลย์ ๒ อย่างนี้ อยู่เสมอ ถ้าเราพัฒนาบ้านเมืองไปในทางวัตถุมาก เราก็จะมีอามิสไพบูลย์ คือมีวัตถุของกินเครื่องใช้พร้อมจนถึงขั้นฟุ้งเฟ้อ ผู้คนชอบเป็นอยู่หรูหราฟุ่มเฟือยและไม่รู้จักประมาณ จนกลายเป็นหมกมุ่นมัวเมา

ถ้าไม่มีธรรมไพบูลย์มาช่วยตรึงไว้และนำไปในทางที่ถูกต้อง เหล่าชนก็จะเสื่อมจากธรรม เช่นหมดความขยันหมั่นเพียรอดทน และขาดความสามัคคี เป็นต้น

ทั้งที่ว่าธรรมเหล่านี้แหละได้ทำให้เขาสร้างไพบูลย์ขึ้นมาได้ เมื่อขาดธรรมเหล่านี้แล้ว เขาก็จะรักษาแม้แต่อามิสไพบูลย์ไว้ไม่ได้

ยิ่งกว่านั้น เขาก็จะแย่งชิงกัน เบียดเบียนและเอาวัดเอาเปรียบข่มเหงกัน ทำให้เกิดความไม่ปกติสุข สังคมเดือดร้อนระส่ำระสาย ในที่สุดอามิสไพบูลย์ก็ต้องสูญสลายไป เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงเน้นว่าให้มีธรรมไพบูลย์ด้วย

แต่โลกนี้ยากนักหนา เพราะว่า ในเวลาที่มีอามิสไพบูลย์แล้ว คนก็มักเกิดความประมาท ความพริ้งพริ้วพร้อมสะดวกสบายมักชวนให้หลง ชวนให้มัวเมา พอหลงมัวเมาแล้ว ก็ละทิ้งธรรมไพบูลย์ *เขาแต่อามิส ไม่คิดถึงธรรม*

ฉะนั้น จะต้องระวังไว้ โดยเฉพาะในหมู่ชาวพุทธ จะต้องเตือนตนเองและเตือนกันอยู่เสมอว่า ไม่ว่าจะทำอะไร จะต้องให้เกิดไพบูลย์ทั้งสองอย่างคู่กันไปเสมอ หลักพระพุทธานุศาสนาสอนไว้แล้วว่า อามิสทานต้องมีธรรมทานควบคู่ อามิสสังเคราะห์ต้องมีธรรมสังเคราะห์ควบคู่ อามิสไพบูลย์ต้องมีธรรมไพบูลย์ควบคู่

พอมีครบคู่แล้วไม่เป็นไร ไม่ต้องกลัว อามิสไพบูลย์จะไม่เสียหาย เพราะอามิสไพบูลย์ที่มาพร้อมกับธรรมไพบูลย์ จะเป็นที่พึ่งในทางเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ ช่วยเหลือกัน และทำให้เกิดการสร้างสรรค์ที่ถูกต้อง ทำให้มีความสุขมากยิ่งขึ้น

แม้แต่ในวงการพระศาสนา เราก็ต้องคอยตรวจสอบเหมือนกัน เพราะถ้ามีอามิสไพบูลย์แล้ว ไม่ระวังให้ดี ก็ทำให้เกิดโทษมากเหมือนกัน

ในวงการพระศาสนาปัจจุบันนี้ เป็นที่รู้กันว่า ประชาชนในเมืองไทยเราบำรุงพระสงฆ์กันมาก ประชาชนมีศรัทธาทอดถวายแก่พระสงฆ์ ทั้งปาฏิบุคลิกทาน คือถวายเจาะจงเฉพาะองค์ และสังฆทาน คือถวายแก่สงฆ์เป็นส่วนรวม เรามีพิธีทำบุญถวายทานประเภทต่างๆ มากมาย ทั้งกฐินทาน ทั้งทอดผ้าป่า ทั้งงานพิธีตามบ้าน ตามสถานธุรกิจและราชการ มิ่งงานวัดและพิธีต่างๆ ไม่รู้ปีละกี่ครั้ง ทำบุญกันมากมายเหลือเกิน จนกระทั่งพูดได้ว่า *วงการพระศาสนาในเมืองไทยนี้พริ้งพริ้วด้วยอามิสไพบูลย์*

แต่พอมีอามิสไพบูลย์ขึ้นแล้ว ถ้าไม่ระวัง ก็จะทำให้เกิด
ประมาทขึ้นทันที แล้วก็เกิดความหลง เกิดความมัวเมา

อย่าว่าแต่ญาติโยมเลย พระสงฆ์เองก็มัวเมาประมาทได้
เมื่อประมาทแล้ว ก็ไม่เอาใจใส่ในธรรม มุ่งแต่จะหาวัตถุปรนเปรอ
ตัวเองให้อยู่สุขสบาย เสร็จแล้วความเสื่อมก็คือคนลานเข้ามา

มองให้ถูก พระไม่ดี หรือคนร้ายเข้ามาทำลายศาสนา

สภาพความเสื่อมนี้ในปัจจุบันญาติโยมพูดกันมาก เพราะมี
ข่าวร้ายต่างๆ มากมาย เรื่องอย่างนี้พระสงฆ์ก็ควรเอามาพูดบ้าง
มิฉะนั้นญาติโยมพูดฝ่ายเดียว จะกลายเป็นนินทาพระ แต่ถ้าพระ
เอามาพูดบ้างในฐานะที่เป็นผู้รู้เรื่องทางธรรม พูดในทางแนะนำ
และหาทางแก้ปัญหา ก็จะได้มีทางช่วยกันให้รู้จักวางใจได้ถูกต้อง

เพราะฉะนั้น เมื่อเรื่องร้ายๆ และปัญหาเกิดขึ้น พระ
จำเป็นต้องเอามาพูดให้โยมรู้ว่า ความเสื่อมเกิดขึ้นได้อย่างไร มี
ทางแก้ไขอย่างไร เราจะได้ช่วยกันป้องกัน และที่จริงนั้น ตัวเราเอง
ก็มีหน้าที่ด้วย เพราะว่า ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน เรามีหน้าที่
ช่วยกันดูแลป้องกันพระศาสนา

อย่างในวันสองวันนี้ก็ได้ข่าวอีกแล้วรายใหม่ อาตมาเองก็
ไม่ได้อ่านหนังสือพิมพ์ แต่ท่านมหาและหลวงลุงได้อ่านและท่าน
เล่าให้ฟังว่า มีพระองค์หนึ่งไปหลอกร้านค้าเพชร เอาเพชรไปแล้ว
ไม่จ่ายเงินให้เขา จำนวนเป็นล้านๆ บาท และขอประทานอภัย ก็ไป
ทำตัวลึกลับนำไปแจกในต่างประเทศ

พอฟังหรืออ่านข่าวพระประพฤติอย่างนี้แล้ว โยมก็อาจจะ
พูดว่า พระไม่ดี พระเสียหาย พระหลอกลวง พระเหลวไหล ไม่น่า
นับถือ จากพระไม่ดี ก็เลยพาลพาโลดต่อไปว่า พระพุทธศาสนาไม่ดี
แล้วก็จะไม่นับถือพระ จะเลิกนับถือพระพุทธศาสนา

ที่จริง พระพุทธศาสนาเป็นของเรา ไม่ใช่เป็นของพระองค์นั้น เพราะว่าเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนานั้น คือพุทธบริษัท

พุทธบริษัท ก็คือผู้ที่ทำหน้าที่ของชาวพุทธถูกต้อง ถ้าเป็นพระ ก็เป็นพระที่ประพฤติปฏิบัติทำหน้าที่ของพระถูกต้อง ถ้าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็เป็นคฤหัสถ์ที่ทำหน้าที่ของชาวบ้านถูกต้อง เมื่อเราเป็นพุทธบริษัทผู้ปฏิบัติถูกต้อง ก็เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา

ในทางตรงข้าม พระก็ตาม ญาติโยมก็ตาม แม้จะประกาศตนเป็นชาวพุทธ แต่ถ้าปฏิบัติตนไม่ถูกต้อง ทำตัวเหลวไหล ก็ไม่มีสิทธิเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา ควรจะระวังว่าเป็นคนร้ายที่แฝงซ่อนเข้ามาหาประโยชน์จากพระศาสนา ที่เรียกกันว่าเข้ามาปล้นศาสนา

เพราะฉะนั้น พระที่ประพฤติเลวทรามเหล่านั้น เราไม่ถือว่าเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา โยมจะต้องไม่มองว่าเป็นพระประพฤติชั่ว โยมจะต้องมองว่า คนชั่วเข้ามาทำลายพระศาสนา

ถ้าเราวางใจให้ถูกต้องอย่างนี้ พระศาสนาก็จะดีขึ้น เราต้องมีความรับผิดชอบ อย่าถือธุระไม่ใช่ อย่ายกสมบัติของเราให้เขาไป

เคยเปรียบเทียบบ่อยๆ ว่า ถ้ามีโจรเข้ามาปล้นบ้านแล้วเรายกสมบัติให้โจรไปเลย อย่างนี้ถือว่าวิปริตใช่ไหม ที่ภูถันเราต้องรักษาทรัพย์สมบัติของเรา

แต่ที่เป็นกันเวลานี้ เราก็ทำวิปริตกันอยู่โดยไม่รู้ตัว คือ ทั้งๆ ที่พระศาสนาเป็นของเรา แต่พอมีโจรคือคนที่แฝงตัวมาในเพศของพระ ประพฤติไม่ดี ทำเสียหาย เป็นโจรปล้นศาสนา แทนที่เราจะช่วยกันรักษาพระศาสนาของเราๆ กลับยกศาสนาให้โจรไปเสีย

อย่างนี้เขาเรียกว่ายกสมบัติให้โจร เพราะฉะนั้น อย่าทำอย่างนี้ เรากำลังทำผิดพลาด ต้องทำใจให้ถูกต้อง เราต้องรักษาพระพุทธศาสนาของเรา

ดูให้ดี ปัญหาอยู่ที่คนร้าย หรืออยู่ที่ตัวเรา

พระพุทธเจ้าทรงระวังมากในเรื่องอามิสไพบูลย์ และธรรมไพบูลย์ ทรงเตือนให้เตรียมสร้างธรรมไพบูลย์ไว้ให้พร้อม และให้ไม่ประมาทในเวลาที่มีอามิสไพบูลย์ เช่น ก่อนปรินิพพาน ก็ได้ทรงวางเงื่อนไขไว้ว่า ต้องให้พุทธบริษัททุกฝ่ายมีคุณสมบัติ อย่างน้อย ๓ ประการ จะเป็นพระคือภิกษุหรือภิกษุณี ก็ตาม เป็นอุบาสกหรืออุบาสิกา ก็ตาม ทุกคนควรมีคุณสมบัติ ๓ ประการต่อไปนี้ จึงจะถือว่ามิตธรรมไพบูลย์ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนยาวได้

พระพุทธเจ้าทรงวางเงื่อนไข ๓ ประการนี้ไว้ในตอนจะรับอาราธนาปรินิพพาน พระองค์ตรัสว่า จะยังไม่ปรินิพพาน จนกว่าการณ์จะเป็นไปตามเงื่อนไข ๓ ประการนั้น

ต่อมา เมื่อปรากฏว่าเงื่อนไขที่พระองค์ทรงกำหนดไว้ ๓ ประการ ครบแล้วจริง พระองค์ก็ทรงรับอาราธนาปรินิพพาน แล้วทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือตกลงพระทัยว่าจะปรินิพพาน

ในที่นี้ สิ่งที่น่าสนใจยิ่งกว่าการปลงพระชนมายุสังขาร ก็คือเงื่อนไข ๓ ประการนี้ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ว่า

พุทธบริษัททุกประเภท คือทั้ง ๔ พวก จะต้องมีความสามารถที่จะดำรงพระศาสนาได้ พระองค์จึงจะปรินิพพาน มิฉะนั้น พระองค์ก็จะต้องทำหน้าที่ของพระศาสดาต่อไป

หมายความว่า พระองค์ทรงฝากพระศาสนาไว้กับบริษัท ๔ ที่มีความสามารถ ๓ ประการ ความสามารถ ๓ ประการนี้ มีอะไรบ้าง

๑. ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จะต้องรู้หลักธรรม เข้าใจ คำสั่งสอนของพระองค์แล้ว นำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง พุคส์นั้นๆ รู้ คำสอน และปฏิบัติได้ถูกต้อง

๒. ให้สามารถยิ่งกว่านั้นอีก คือ นอกจากรู้เข้าใจปฏิบัติได้ ถูกต้องด้วยตนเองแล้ว ยังนำไปบอกกล่าวชี้แจงสั่งสอนคนอื่นได้ ด้วย คนที่จะไปบอกกล่าวแนะนำสั่งสอนชี้แจงคนอื่นได้นั้น

(๑) ต้องมีความสามารถที่จะแนะนำสั่งสอน และ

(๒) ต้องมีน้ำใจประกอบด้วยเมตตากรุณา บางคนถึงจะ มีความสามารถ แต่ไม่มีน้ำใจ ก็ไม่ใส่ใจที่จะสอน ก็ไม่ได้ผล จึงต้องมี ทั้งความสามารถและน้ำใจ แล้วก็เอาธรรมไปแนะนำสั่งสอนต่อไป

๓. ข้อสุดท้ายว่า ถ้ามีการจบบัจฉัง คำว่าจบบัจฉังนี้เป็น ภาษาโบราณ หมายความว่ามีการกล่าวร้ายต่อพระศาสนา หรือมีการสั่งสอนลัทธิที่ผิดธรรมผิดวินัยขึ้นมา ก็สามารถกล่าวแก้ชี้แจง การรบได้ เรียกว่าการรบปรปวาทได้

เงื่อนไขคุณสมบัติของพุทธบริษัท ๓ ประการนี้ เราจะต้อง เอามาใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานสำหรับสำรวจตรวจสอบ พุทธศาสนิกชนว่า จะสามารถรักษาพระศาสนาได้หรือไม่ เพราะว่า เมื่อตรัสหลักการ ๓ ประการนี้ ก็เท่ากับว่า พระพุทธเจ้า ก่อนจะปรินิพพาน ได้ทรงฝากพระพุทธานุชาไว้แก่เราแล้ว

ถ้าพุทธศาสนิกชนไม่มีคุณสมบัติ ๓ อย่างนี้ ก็จะรักษาศาสนา ของพระพุทธเจ้าไว้ไม่ได้ พระพุทธศาสนาก็ต้องเสื่อมแน่นอน

เราไม่ต้องไปคำนึงมากนัก เรื่องพระที่ประพฤติเสียหายอะไร นั้นเป็นเรื่องรองลงไป คุณสมบัติ ๓ อย่างของตัวเราเองนี่แหละ สำคัญกว่า

เรื่องพระประพาศติเสียหายทำไม่ได้ นั่น ถ้ามีขึ้นมา เราถือว่าเป็นโจร เป็นคนร้ายเข้ามาทำลายพระศาสนา เราก็ต้องช่วยกันรักษาพระศาสนา เพราะพระศาสนาเป็นสมบัติส่วนรวมของเรา

แต่ถ้าเราไม่มีคุณสมบัติ ๓ อย่างนั้น โจรจะเข้ามาหรือไม่ เราก็รักษาพระศาสนาไว้ไม่ได้ ดีร้ายตัวเราอาจกลายเป็นโจรไปเสียเอง แต่ถ้ามีคุณสมบัติสามอย่างนี้ เราก็รักษาพระศาสนาไว้ได้ ทวนอีกครั้ง

๑. รู้เข้าใจธรรมวินัย และปฏิบัติได้ถูกต้องด้วยตนเอง
๒. มีความสามารถและเอาใจใส่ที่จะบอกกล่าวสั่งสอนธรรมแก่ผู้อื่น
๓. เมื่อมีลัทธิคำสอนผิดแปลกปลอมขึ้นมา ก็สามารถชี้แจงกำราบได้

สามประการนี้แหละ เป็นธรรมไพบูลย์ ซึ่งจะช่วยให้พระพุทธรศาสนาเจริญรุ่งเรือง เพียงแต่เราปฏิบัติถูกต้อง ธรรมก็ไพบูลย์อยู่ในตัวเราแล้ว เมื่อเราเอาไปแนะนำสั่งสอนผู้อื่นให้รู้และปฏิบัติกันกว้างออกไป ธรรมก็ไพบูลย์ยิ่งขึ้นทุกที ถึงจะมีคำสอนอะไรผิดๆ เกิดขึ้นมา ก็ชี้แจงแก้ไขได้ อุปสรรคหมดไป ก็จะได้ธรรมไพบูลย์ที่แท้จริง

ถ้าธรรมไพบูลย์นำหน้า อามิสไพบูลย์ก็พาสู่สันติสุข

ตามหลักที่ถูกต้อง เมื่อมีอามิสไพบูลย์ ก็ต้องให้อามิสไพบูลย์นั้นเป็นพื้นฐานแก่ธรรมไพบูลย์

เวลานี้ ในบ้านเมืองของเราที่เคยมีเศรษฐกิจดีพอสมควร สถานการณ์เปลี่ยนไป คนที่ยากจนก็มาก คนที่มั่งมี ก็ตกยาก พบทุกข์กันอย่างทั่วถึง ซึ่งจะต้องเข้มแข็งมีกำลังใจแก้ไขปัญหากันต่อไป

แต่อย่างน้อยเราก็ได้ส่วนหนึ่ง เพราะถ้าเทียบกับบางประเทศ ประเทศเราก็มีฐานะเศรษฐกิจดีไม่น้อย คนไทยเราเคยอยู่กันสุขสำราญ ถึงขนาดที่ว่าฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยเลยเถิดไป พอดตกต่ำลงมา ทั้งที่ยังดีกว่าหลายประเทศ ก็รู้สึกเป็นทุกข์หนัก

ปัญหาอยู่ที่ว่า ในยามที่พรั่งพร้อมสุขสบาย เราเอาสภาพ อามิสไพบูลย์ ที่มีความพรั่งพร้อมทางวัตถุนั้นมาเป็นฐานให้แก่ ธรรมหรือเปล่า หรือเกิดความหลงละเลิงมัวเมาไปในทางตรงข้าม อันนี้เป็นจุดแยกที่สำคัญ

ถ้ามีความพรั่งพร้อมทางวัตถุแล้ว ความพรั่งพร้อมของวัตถุ กลายเป็นปัจจัยให้เราเกิดความประมาทมัวเมา นั้นก็เป็นทางเสื่อม

แต่ถ้าเอาอามิสไพบูลย์นั้นมาเป็นอุปกรณ์เสริมธรรม สร้างสรรค์ความดีงามทำประโยชน์ให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข มีความสามัคคีกัน ก็กลายเป็นความเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปอีก

การทำอย่างนี้ ก็เหมือนอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช ตอนที่ ทรงมีอำนาจและกลับพระทัยหันมาประพฤติธรรมแล้ว

พระเจ้าอโศกมหาราชนั้น ตอนแรกก็เป็นราชาที่เหี้ยมโหด เรียกว่า “ฉันทาโศก” แปลว่า อโศกผู้ดุร้าย คือคิดแต่จะแสวงหา ความยิ่งใหญ่ ยกกองทัพไปรุกรานประเทศอื่น พอปราบเขาได้ ตนเองก็ยิ่งใหญ่สมปรารถนา

แต่เมื่อได้มาสดับธรรม ก็เปลี่ยนพระทัยกลับใจใหม่ แลเห็นว่า จะหาความยิ่งใหญ่ไปทำไม ไม่มีสาระแท้จริง แล้วยังก่อความ ทุกข์ยากเดือดร้อนแก่คนมากมาย

แต่ก่อนนั้น หาทฤษฎีสมบัติมาเพื่อบำรุงบำเรอตนเอง และ ไปพิชิตเขาเพื่อตัวจะได้เป็นใหญ่ แต่ตอนนี้เห็นว่าทรัพย์และ อำนาจไม่มีความหมาย มองเห็นว่าเป็นการไม่ถูกต้องชอบธรรมที่จะไปแย่งชิงเงินทองเขา และไปปราบปรามเบียดเบียนเขา

ที่นี้ พระเจ้าอโศกจะทำอย่างไร ลองทายกันดู พระเจ้าอโศก จะสละทรัพย์สมบัติและสละความยิ่งใหญ่ทั้งหมด หรืออย่างไร

พระเจ้าอโศกทรงคิดออกว่า ไม่จำเป็นต้องสละโภคทรัพย์ และความยิ่งใหญ่ แต่เปลี่ยนใหม่ เอาทรัพย์สมบัติและอำนาจ ความยิ่งใหญ่มาเป็นอุปกรณ์ของธรรม แต่ก่อนนั้น ใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือหาสิ่งบำเรอความสุขสำราญของตน และแสดงความยิ่งใหญ่ แต่คราวนี้ เอาทรัพย์และอำนาจนั้นมาใช้ในแนวทางใหม่ ให้เป็นเครื่องมือแผ่ขยายธรรม สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม และประโยชน์สุข แก่ประชาชน และแก่ชาวโลกทั่วสากล

การปฏิบัติของพระเจ้าอโศกนี้ เป็นคติสำคัญสำหรับการปฏิบัติธรรมในเรื่องทรัพย์และอำนาจ บางคนมีความคิดดี มีปัญญา ความสามารถ แต่ไม่มีทรัพย์ ไม่มีอำนาจ จะทำการใด ก็ทำได้เล็กน้อยและสำเร็จยาก เพราะไม่มีกำลัง ไม่มีเครื่องมือ แต่ในทางตรงข้าม ถ้ามีทรัพย์และอำนาจ ก็เอาทรัพย์และอำนาจนั้นมาใช้ในการสร้างสรรค์ทำความดีให้สำเร็จ และได้ผลยิ่งใหญ่ไพบูรณ์

ดังนั้น ถ้ารู้จักใช้ คือเอามาเป็นเครื่องมือของธรรม หรือรับใช้ธรรม ทรัพย์และอำนาจก็กลายเป็นประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่

พระเจ้าอโศกได้ทรงทำการเปลี่ยนแปลงนี้ คือทรงใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นทุนและอุปกรณ์ในการเผยแผ่ธรรม ขยายความดีงามและประโยชน์สุขออกไปในโลก ดังที่ทรงประกาศไว้ในศิลาจารึก มีสาระสำคัญว่า “ยศ” (ความยิ่งใหญ่ อำนาจ รวมทั้งทรัพย์สมบัติ) *ไม่มีความหมาย ถ้ามันไม่เป็นไปเพื่อช่วยให้คนประพฤติธรรม*

คราวนั้น พระเจ้าอโศกจึงได้ทรงอุปถัมภ์การประกาศพระพุทธศาสนาเผยแผ่ธรรมเป็นการใหญ่

การที่เราได้พบเห็นพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ก็เป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรมของพระเจ้าอโศก ที่ได้ทรงใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นอุปกรณ์ของการเผยแผ่ธรรมในกาลครั้งนั้น

ทดแทนไม้สิ้น คือพระคุณพ่อแม่ จะตอบแทนให้แน่ ต้องเลี้ยงทั้งกายและใจของท่าน

ตามที่ได้พูดมาทั้งหมดนี้ ก็เพื่อให้เห็นว่า คนเราจะอยู่กันในโลกได้ดี ก็ต้องมีการสงเคราะห์ ๒ ประการ คือ *อามิสสงเคราะห์ โดยมีธรรมสงเคราะห์ด้วย*

สำหรับอามิสสงเคราะห์นั้น ในแต่ละครอบครัวก็เริ่มจากบิดามารดา คือคุณพ่อคุณแม่ และถ้าท่านให้ธรรมสงเคราะห์ด้วยในบ้านเรือนครอบครัว ก็จะอยู่ดีมีสุข และสามัคคีกัน แล้วลูกหลานนั้นก็จะนำอามิสสงเคราะห์และธรรมสงเคราะห์ ออกไปเผยแพร่ขยายกว้างขวางออกไปด้วย เมื่อแต่ละครอบครัวปฏิบัติได้ตามหลักอย่างนี้ ประชาชนทั่วทั้งสังคมก็จะอยู่กันร่มเย็นเป็นสุข

คุณพ่อคุณแม่ได้เริ่มไว้แล้ว คือท่านได้ให้ทั้งอามิสสงเคราะห์และธรรมสงเคราะห์แก่ลูกหลาน ก็หวังว่าลูกหลานจะได้นำเอาอามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์นั้นไปเผยแพร่ให้ขยายกว้างขวางออกไป เพื่อความสุขความร่มเย็น ทั้งในครอบครัวของเรา และในชุมชน ตลอดจนสังคมทั้งหมด

โดยเฉพาะก็เริ่มอามิสสงเคราะห์และธรรมสงเคราะห์นั้น ที่ในบ้านหรือในครอบครัวของเรานี้เอง คือทำการเลี้ยงดูตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ ซึ่งทำได้หลายชั้นหลายทาง แต่อย่างน้อยก็ให้ได้ข้อปฏิบัติพื้นฐานในหลักการไหว้ทิศเบื้องหน้า ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้สมที่จะเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ว่าโดยสาระสำคัญ ก็คือเอาใจใส่ดูแลให้ท่านมีความสุข โดยเฉพาะด้วยการรู้จักรักษาน้ำใจของท่าน ให้ท่านได้ความสุขจากลูก เพราะพ่อแม่ที่รักลูกเป็นที่สุด ท่านจึงฝากความสุขไว้ที่ลูกอย่างมาก ท่านอยากให้ลูกมีความสุขความเจริญงอกงาม เมื่อลูกเจริญงอกงามมีความสุข ท่านก็มีความสุข ดังนั้น ถ้าลูกตั้งใจประพฤติตัวดี ขยันหมั่นเพียรเล่าเรียนศึกษา ตั้งใจทำการงานให้ก้าวหน้า ท่านก็พลอยดีใจปลื้มใจมีความสุข แต่ถ้าลูกประพฤติตัวไม่ดี ทำความชั่ว เสื่อมเสียหาย ไม่เอาใจใส่ทำหน้าที่ของตัวเอง ไม่ว่าจะเรียนเล่าเรียน การทำการงาน หรือการเป็นอยู่ทั่วไป ก็จะทำให้ท่านหนักใจ หุดห่อเหี่ยว กระแทกกระเทือนใจ เสียใจ เป็นการทำร้ายท่านแม้โดยไม่ได้ตั้งใจ ฉะนั้น ลูกๆ จึงจะต้องตั้งใจทำตัวให้ดี โดยคิดว่าเราจะทำให้พ่อแม่ของเรามีความสุขเอิบอímปลาบปลื้มใจ

ลูกทำได้อย่างที่ว่ามานี้ ก็คืออย่างยิงแล้ว แต่ยังมีทางทำให้ดียิ่งกว่านี้อีก คือ ตอบแทนคุณพ่อแม่ในขั้นสูงสุด

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถึงแม้ว่าลูกจะรักพ่อแม่มาก ตั้งใจทะนุถนอมเลี้ยงท่านด้วยทรัพย์สินเงินทองวัตถุบำรุงบำเรอให้พร้อมสรรพสะดวกสบายอย่างบริบูรณ์ที่สุด ไม่ให้ท่านต้องลำบากเหน็ดเหนื่อยกระแทกกระเทือนเลยแม้แต่นิดเดียว ก็ยังไม่ชื่อว่าตอบแทนคุณพ่อแม่ได้จริง

แต่เมื่อใดลูกหาทางทำพ่อแม่ที่ไม่มีศรัทธา ให้มีศรัทธา ทำพ่อแม่ที่ไม่มีศีล ให้มีศีล ทำพ่อแม่ที่ไม่มีจาคะ ให้มีจาคะ ทำพ่อแม่ที่ไม่มีปัญญา ให้มีปัญญาได้ เมื่อนั้นแหละ ลูกจึงจะชื่อว่าตอบแทนคุณพ่อแม่ได้แท้จริง

เพราะฉะนั้น ลูกจึงควรรหาทางช่วยให้พ่อแม่ได้เจริญพัฒนาชีวิตจิตใจของท่านมากขึ้นๆ ช่วยจัดแจงชวนขวายเพื่อให้ท่านเจริญด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยสุตะคือความรู้ ด้วยจาคะคือความเผื่อแผ่เสียสละทำประโยชน์ และด้วยปัญญา พุดง่าย ๆ ว่าเจริญด้วยบุญกุศล ช่วยทำทางข้างหน้าของท่านให้เป็นทางสวรรค์ ทางนิพพาน ให้ท่านมีจิตใจดีงามไม่ขุนมัวเศร้าหมอง มีแต่ความสดชื่นว่าเริง เบิกบาน ผ่องใส เริ่มด้วยมีปีติปราโมทย์ เป็นต้นไป

ถ้าลูกทำได้ถึงขั้นนี้ ก็เรียกว่าเป็นบุตรธิดาที่ประเสริฐเลิศล้ำ เพราะได้ช่วยให้พ่อแม่ได้สิ่งที่มีคุณค่าแท้จริงแก่ชีวิตของท่าน

วันนี้ ทุกท่านตั้งใจเป็นบุญเป็นกุศล ประกอบด้วยศรัทธา และเมตตา สำหรับลูกหลานเอง ก็ประกอบด้วยศรัทธาในพระศาสนา จึงทำบุญทำกุศล และประกอบด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อคุณพ่อคุณแม่ ส่วนญาติมิตรก็มาด้วยเมตตาและไมตรี โดยมีความรักความปรารถนาดีต่อลูกหลาน

เมื่อได้ทำสิ่งดีงามเป็นบุญกุศลแล้ว ก็ขอให้มีความตั้งใจมั่นว่าเราได้ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง และทำจิตใจให้เบิกบานสงบผ่องใส

จึงขอเชิญชวนลูกหลานญาติมิตรปฏิบัติดังที่ได้กล่าวมาในการที่จะตั้งใจนำเอาหลักธรรม ทั้งส่วนอามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์ ไปปฏิบัติเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของครอบครัววงศ์ตระกูล และสังคม สืบต่อไป

ในกาลยาวนานประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา ธรรมกถาเรื่องเดียวกันนี้ ได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่มหนังสือแยกเป็น ๒ ชื่อเรื่อง คือ จากสุขในบ้าน สู่ความเกษมสันต์ทั่วสังคม และ คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล คู่ขนานกันมา โดยต่างก็มีการตรวจชำระ ซึ่งทำให้มีถ้อยคำและข้อความแตกต่างกันออกไปบ้างเล็กๆ น้อยๆ จนถึงวาระนี้ ณ สิ้นเดือน ก.ค. ๒๕๖๖ จึงได้ตรวจชำระหนังสือทั้งสองชื่อนั้น โดยจัดปรับให้ลงเป็นต้นแบบอันหนึ่งอันเดียว ให้เป็นหนังสือที่มีชื่ออย่างเดียวกันว่า คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล สำหรับการพิมพ์ครั้งที่ ๑๙๙ เป็นต้นไป